

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERTJE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, XIV., ÁLLATKERT
TELEFON: 119-430

SZERKESZTI:
NADLER HERBERT

A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
ELŐFIZETÉSI DIJ:
EGY ÉVRE 6 PENGŐ
FÉLÉVRE 3 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 60 FILLÉR

XXXIV. ÉVFOLYAM

6. SZÁM

1938. JÚNIUS

GOMOLYFELHŐK, NYÁRI ZÁPOR HIRNÖKEI.

Vadas Ernő felvétele.

TARTALOM:

Rapaics Raymund dr.: A földi-eper.

Schenk Jakab: A daru vonulása a történelmi
Magyarországon.

Sátori József dr.: Sátorlakó mogyorós-pele.

Rövid közlemények.

Könyvekről.

Mi újság az Állatkertben?

Király Iván: Matyi, a szelíd gólya története.

Budapest Székesfővárosi Állat- és Növénykert

KOMOR VILMOS

karnagy vezetésével a

Budapesti Hangverszenekar

minden kedden, csütörtökön és szombaton este 8-tól 11-ig

az Állatkertben hangversenyez.

Előadásra kerülnek teljes operák, operettek, szimfóniák és balettek.

Az előadások során külföldi és hazai elsőrangú művészek szerepelnek.

Számozott zenekari ülőhelyek.

A nagyvendéglő és kávéház bérloje: Gundel Károly.

GUNDEL

állatkerti vendéglői
kiváló konyháiról közismertek

P O L G Á R I Á R A K

Z E N E

Éttermei és terrasza a Gellért-szállóban a vidékről
felránduló közönség és külföldi látogatóknak
kedvelt szórakozási helye.

SCHREIER BÉLA

kereskedelmi részvénytárs.

BUDAPEST

VII., Izabella-utca 34. sz.

Tel.: 1-438-49 és 1-310-62

Vesz és elad

mindennemű szálás és
szemestakarmányt,
örleményféléket, gabona-
neműeket, fűszert, hűve-
lyes- és gyarmatárut.

*Megjelent
főárjegyzékiink*

*kérje ingyen es bérmentve.
megnyílt*

*Uj üzletünk: VIII. Batoss-tér 16 sz.
a keleti p.u. indulási oldalán*

*Mauthner Ödön
magtermelő és magkereske. R.T.
a megbízható és fajtisza*

*vetőmag
a legolcsóbb.*

Erdei-eper (*Fragaria vesca*) Pomáz mellett, az erdőben.

Vajda László felvétele.

A FÖLDI-EPER.

Írta: Rapaics Raymund.

»Az eper mind újságával, mind kedves szagával és ízével, mind ragyogó piros színével minden gyümölcsök felett kedvelteti magát« írta másfél-száz évvel ezelőtt *Mátyus István*. Senki sem dicsőítette nálunk ennél szebben a földi-epret, s ha rá gondolunk, ma is szép piros színe, pompás illata, zamatos íze jut először eszünkbe. Korunk embere bezzeg nem elégszik meg az epernek azzal az »újságával«, amelyben a természet ezt a kedves gyümölcsöt részeltette, hanem üveg alá dugja, úgy sietteti érését, hogy már márciusban-áprilisban kitehesse a boltok kirakatába, ahol a pirosuló új eper nagy feltűnést kelt, s végül megnyitja a gazdagok pénztárcáját.

A földi-eper eredetileg nálunk is az erdő és mező igénytelen vad gyümölcse volt, s a szabad természetben ma is éppúgy érleli kedves gyümölcsét, akár évezredek óta, s a vidéki asszonyok és gyerekek éppúgy szedik az erdőn, ahogyan a kőkori ember már évezredekkel ezelőtt szedte. A növényről mindenki tudja, s ha nem tudná, első rátekintésre megállapíthatja, hogy levelei

ujjasan hármassak, törzszakban állnak, szára alacsony és többnyire levéltelen, tövéből indákat hajt, csúcsán pedig ernyőszerű virágzata van, s a virágokon öt szírom fehérlik. Azt azonban már kevesebb ember tudja, hogy a földi-eper gyümölcse nem úgy fejlődik, mint a legtöbb más növényé, nem a termője húsosodik el, hanem a virág kúpos töve, amelyet a szakember virágvacoknak nevez. Ez domborodik fel, ez pirosodik meg, ennek belseje az a kellemes gyümölcshús, amelyet élvezünk. A termőkből a piros vacokon elszórva az a sok apró, kemény tokocska fejlődik, amelyet közönségesen az eper magjának neveznek.

A szakemberek buzgón kutatták a földi-eper fajait. Buzgóságuk eredménye azonban mindössze nyolc-tíz eperfaj. Ennyit ismerünk az egész nagy földi eprészterületen, amely kiterjed az északi mérsékelt földövre, Amerikában azonban lenyúlik a déli féltekére, Csilébe is. Európában három eperfaj honos, az erdei-eper, a muskotály-eper és a csattogó-eper. Az amerikaiak közül kettő fontos, ezek ugyanis nagy kerti eperfajtáink ősei.

Muskotály-eper (*Fragaria elatior*) a Nagyszénáshegyen. Vajda László felvétele.

Nálunk a leggyakoribb és legismertebb az erdei-eper (*Fragaria vesca*). Alacsony termetű, szára csak öt-tíz centiméter hosszú, alig hosszabb a leveleknél, a gyümölcs húsos kúpja könnyen leválik, sőt túlérve, magától is lehull. Legelőször érleli piros és illatos gyümölcsét. Egész Európában honos, Ázsiában a Bajkál-tóig terjed, de az ember nyomán bejutott és elvadult Ázsia keleti részében, Újzélandban, Afrika déli részében és Észak-Amerikában, ezért ma az egész földkerekségen ismerik.

Európában a természet nem kényeztette el az embert hasznos növényekkel, csaknem minden termesztett növényünk idegen tájakról származik. Az európai erdei és mezei gyümölcsfélék általában fanyarak és savanyúak. Csak az erdei-eper kivétel, ez ma is versenyez a legnemesebb kerti gyümölcsfajokkal is. Érthető, hogy már a kőkori ember is megbecsülte és ősidőkben a magyarság is megkedvelte. »Eper« szavunk nyelvünk őshazai kincse, a honfoglalás után pedig írott emlékek őrzik, mennyit eprészkedett a régi magyarság. A növény neve eredetileg »eperj«-nek hangzott, az eprészhelyek is ezért kapták az »eperjes« nevet. Ezek között a legnevezetesebb a felvidéki Eperjes város, ennek címerében eperbokréta van. Két

monda is magyarázza, miként kapta ezt a nevét. Az egyik szerint II. Béla király, amikor arra járt és útközben ott megpihent, a földre telepedve, sok epret látott maga körül és evett belőlük. A törzsökös magyar nyelv a legújabb időkig ragaszkodik ősi »eper« szavunkhoz. Amikor az eperfa a kertekben terjedni kezdett, az ősi gyümölcsöt a »földi-eper« névvel különböztették meg a fán termő eperőtől. Csak újabban, a XVIII. század végén bukkant fel a növénynek a szláv *samonicá*-ból alakított »szamóca« neve, ezt — miként több más újabb szláv növénynevet — *Diószegi* iktatta be a magyar szakirodalomba.

A másik őshonos európai eperfajt, a muskotály-epret (*Fragaria elatior*), csak nagyon későn, a XVII. században kezdték az erdei-epertől megkülönböztetni. Ennek minden része nagyobb, levelei is nagyobbak, szára is hosszabb, a levélrőzsából feltűnően kiemelkedik, gyümölcse gömbölyű, tövén a körte alakjához hasonlóan

összeszűkül, éretten zöldesfehér, csak napsütötte fele pirosodik meg. Gyümölcsének jellemző ízéről nevezik muskotály-epernek. Jellegzetes növény Európa középső és keleti részében, főképpen ligetes réteken nő, Magyarországon az Alföldön, a tiszavidéki puszták kiszáradó laposaiban is elterjedt.

A csattogó-eper (*Fragaria collina*), a harmadik európai eperfaj, rokonai között termetre a legkisebb, legkönnyebb felismerni arról, hogy gyümölcsének húsa nagyon nehezen válik le, ezért vagy szétnyomjuk ujjaink között, vagy, amikor leszakad, gyenge csattanó hangot ad, mint amikor a nehezen nyúló tésztát szakítják ketté. Egész Európában és Szibéria mérsékelt nyugati felében honos, de a napos, melegebb domboldalakokat kedveli, amilyen nálunk sok van.

Ez a három eper, főképpen az erdei-eper, évezredek óta az európai ember legjobb gyümölcse az erdőről és a mezőről, ahol a természet neveli. Földi-epret kertbe telepíteni újabb szokás. Alighanem a franciák kezdték ültetni a XIV. században. A francia példát Angliában és Németországban a XV. században követték. A XVI. században *Ruel*, a kiváló francia fűvész, aki nevét latinosan *Ruellius*-nak írta, növénytanában azt írja, hogy a kerti-eper gyümölcse nagyobb,

mint a közönséges erdei-eperé, és változatai is vannak. *Gérarde* piros-, fehér- és zöldgyümölcsű alakját ismertette. Ugyanakkor fedezték fel az Alpokban az erdei-epernek ősszel újból virító és gyümölcsöt érlelő változatát (*Fragaria vesca* var. *semperflorens*), s ezt a XVIII. században a franciák a kertben is meghonosították és Montreuilban a párisi piac számára nagyban termesztették. A folyton virító epernek érdekes változata az indátlan-eper (*Fragaria vesca* f. *efflagellis*), ezt is a XVIII. század közepén találták az Alpokban és csakhamar meghonosították a kertekben. Mindezek az eperfajták az erdei-eper természetes változatai, az ember a természetben találta és onnan hozta kertjébe. Hogy miért, azt nálunk már *Lippai* írta meg. »Az eperj, noha nemszinte a kerti vetemények közé való gyümölcs, hanem inkább erdei és mezei, mert réteken a bokrok között, a szőlők lábujában, a sövény mellett eleget talál az ember, mindazonáltal ha a kertben ültetik és kiváltképenvaló bajmoldással bánnak vele, sokkal nagyobb és édesebb lesz.»

A másik két európai epernek a kertben kisebb szereppel kellett megelégednie. A muskotály-epret a kertekben szintén a franciák, de csak a XVII. század közepén honosították meg, a XVIII. században Angliában is, Németországban is valamennyire kedvelt volt. Különösen Hamburg környékén az újabb időben is sokáig megvolt. Legjelentékesebb a csattogó-eper kertészeti szereplése. A franciák ugyan már a XVI. században vezették be a kerti gyümölcsfajok közé, de sokat soha, sehol sem termesztettek belőle.

Miként az elmondottakból látható, az európai eprek kertészeti főkorszaka a XV.—XVIII. század. De a XVIII. század második felében az európai eprek a kertekben egyre jobban visszaszorulnak, s a mai kertekben már nagyon kevés helyen van európai eper. Helyüket ettől az időtől kezdve mindinkább az amerikai eprek foglalják el.

A két diadalmas amerikai eper közül az egyik a skarlát-eper (*Fragaria virginiana*), amely Észak-Amerika középső részében honos, a másik a csilei-eper (*Fragaria chiloensis*), ennek meg Csile középső része a hazája.

Az amerikai eprek győzelmének titka nagyságukban van. Levelük, virágjuk és gyümölcsük

Csattogó-eper (*Fragaria collina*) Pomáz mellett, egy liget szélén. *Vajda László* felvétele.

sokkal nagyobb, mint az európai epreké. A tudomány ennek magyarázatát az öröklési szerelvény gazdagságában találta meg. A faji tulajdonságokat meghatározó öröklési anyagot, miként tudjuk, a sejtmagfonalakban, tudományos nevükön kromoszómákban, a sejtmag rejti magában. A kistermetű európai eprek, tehát az erdei-eper és a csattogó-eper sejtmagfonalainak jellemző alapszáma hét, vagyis ivarsejtjeikben hét sejtmagfonal számolható meg és kétszer annyi a testsejtek magvaiban. Miként láttuk, az európai eprek között is van nagyobb termetű, mégpedig a muskotály-eper. Ennek ivarsejtjeiben huszonegy a sejtmagfonalak száma, tehát az alapszám háromszorososa. Az amerikai két eperben még gazdagabb az öröklési szerelvény, ivarsejtjeikben huszonnyolc, testsejtjeikben ötvenhat a sejtmagfonalak száma, vagyis az alapszám négyszerese, illetve nyolcszorosa. Korunkban azt tartják, hogy a gazdagabb öröklési szerelvényű fajok életrevalóbbak és a létért való küzdelemben jobban állják meg a helyüket, mint azok, amelyeknek kisebb a sejtmagfonalak száma. A gazdagabb szerelvényű fajoknak változékonysága is nagyobb.

Az amerikai eprek a kertészetben mindenképpen legyőzték az európai epreket. Előbb a skarlát-eper jutott el Európába; körülbelül 1624-ben tűnt fel egyszerre Angliában és Franciaországban. Leveli sötétzöldek, gyümölcse sötét-piros. A csilei-epret csak a XVIII. század elején

hozták Európába. Leveli világoszöldek, gyümölcse sárgásfehér, rózsaszín folttal. Nagyobb feltűnést keltett, mint a skarlát-eper, mert gyümölcse még nagyobb, valóságos óriás a földi-eprek között. A Kordillerák csilei előhegyein nagyon gyakori, s régóta közismert és közkedvelt gyümölcs, a csilei gyümölcсарусok öszvérek oldalain lógó kosarakban hordják és árulják a városokban.

A csilei-epret Európa számára *Frézier*, francia tiszt fedezte fel és amikor 1712-ben visszautazott hazájába, a hajón öt csilei eperpalántát hozott magával. A történelem még azt is feljegyezte, hogy *Frézier* Concepcion városból indult vissza Európába, tehát az első európai óriásprek Concepcionból származnak. Akkoriban a hajókon az ivóvíz kérdése nagy dolog volt, érthető, hogy a hajó kapitánya kissé megszarolta utasát, s az öntözéshez szükséges víz fejében az öt eperpalántából kettőt magának követelt. Ennek a két palántának sorsáról nem tudunk többet, ellenben a másik három palánta jogos tulajdonosával együtt Brestben európai földre ért, s *Frézier* az első csilei-epreket ebben a nagy hadikikötővé alakított városban ültette el és kezdte szaporítani. Brestből jutottak az első példányok Párisba, majd Angliába és Hollandiába is.

A csilei eperek hiába volt óriási gyümölcse, két okból nem volt alkalmas tömegtermesztésre. Egyrészt könnyen megárt neki a fagy, másrészt virágjának porzói satnyák, ezért nagyon terméketlen. Egymaga nem is hódíthatta volna meg a világot. Szerencsére azonban a nyugateurópai kertészek ekkor már jól ismerték és szélében gyakorolták a keresztezést. A kerti növényfajok és fajták keresztezése a XVIII. században sok új keverékfajjal és fajtával ajándékozta meg az emberiséget. Ez alapította meg a csilei-eper győzelmét is.

Lehet, hogy a csilei-epret csak azért kezdték a skarlát-eperral keresztezni, hogy porzóinak satnyaságát pótolják. Úgy látszik, Hollandiában, talán amsterdami epertermesztők jutottak arra a gondolatra, hogy a csilei-eprek közé skarlát-epret ültessenek, hogy az utóbbinak virágpora pótolhassa az előbbinek hiányát, s ezáltal a csilei-eperről magot kaphassanak. Ekként történt, hogy a XVIII. század közepén Hollandia egyszerre csak egy kiváló új eperrel lepté meg a világot, azzal az óriási gyümölcset termő kerti eperrel, amely

mind a két amerikai eper kiválóságát egyesíti magában, s amely ma ananász-eper (*Fragaria grandiflora*) néven ismeretes. Az új eper a skarlát-epertől örökölte szép színét és edzettségét, a csilei-epertől gyümölcseinek nagyságát.

Ma már a keresztezés titkait is ismerjük. Tudjuk, hogy valósággal kirobbantja a fajban rejlő tulajdonságok változékonyságát. Az ananász-eper is csakhamar feltűnést keltett nagy változékonyságával és egyre sűrűbben egymást követő új fajtái már a XVIII. század végén meghódították nemcsak Európát, hanem Amerikát is, ahová 1790-ben vitték az első példányokat. Ma Amerikában a kertekben éppoly kevésbé láthatók az őshonos amerikai fajok, akár nálunk az európaiak, mindenütt az ananász-eper a kerti eper.

Az ananász-eper ugyancsak már a XVIII. század végén jutott el Magyarországra is; nevét már az előljáróban idézett *Mátyus* említi. Egyik legbuzgóbb terjesztője nálunk *Entz Ferenc*, az új magyar kertészet megalapítója volt, aki Európa nyugati részéből minden kertészeti újdonságot megszerezni igyekezett. Milyen kedves mosollyal és igazi kertész-szenvedéllyel írta le első ananász-eperpalántáinak viszontagságos sorsát! Mert bizony — szégyen ide, szégyen oda — le nem tagadható, hogy *Entz Ferenc* egyenesen Anglia legkiválóbb epertermesztőjétől hozatott első epertöveinek gyönyörű gyümölcset egy holdvilágos éjszakán Pest városának örök névtelenségben bujkáló lovagjai orozva leszedték. Saját örömeikre, vagy szívük hölgyének kedvéért, senki sem tudja.

A kárvallott kertész ekként fakadt ki ellenük: »De hát azért termesszek én Angolországból, egyenesen a híres *Lee*-től rendelt epert, melynek minden egyes megfogamzott palántája itt Pesten majdnem egy shillingembe került, hogy azt a tudatlanok emésszék fel, kik még azt sem sejtik, hogy az eperek ezen faja nemzetségének hányadik osztályához tartozik!« Más ember e tapasztalat után talán szigorúan őriztette volna eperpalántáit, féltve a szomszédoktól és az éjszakai kirándulóktól. *Entz Ferenc* emberszerető orvosszíve okosabbat talált ki, hogy hasonló kárnak elejét vegye. Minden szomszédját megkínálta az új eper palántáival. »Legyen kinek kinek, és nem fogja kívánni a másét!«

A DARU VONULÁSA A TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁGON.

Írta: *Schenk Jakab*.

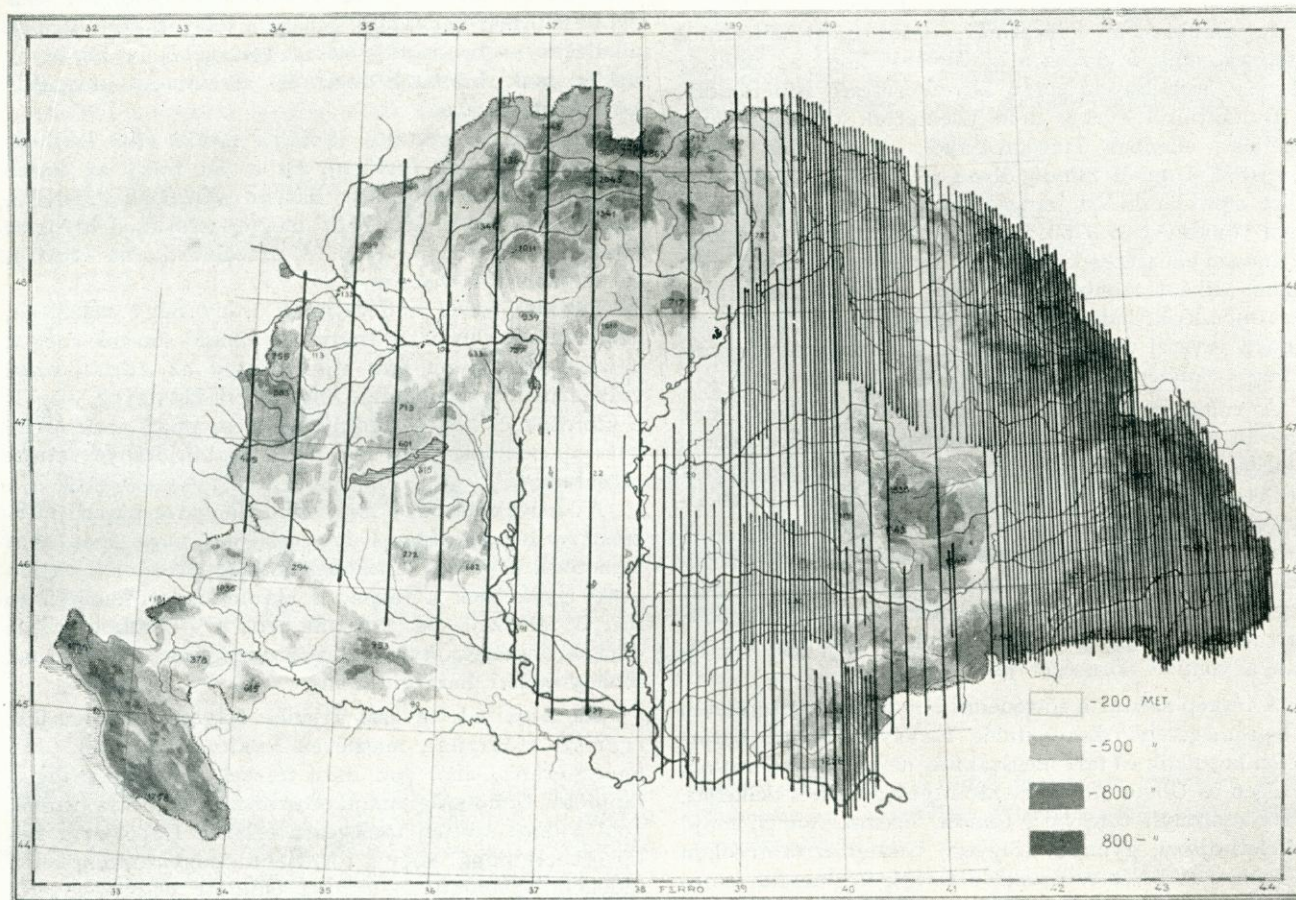
A madárvonulás igen csodálatos jelenségeinek egyike a hangosan krúgatva, fordított V-betűbe sorakozott darvak vonuló serege. A daru nappal vonul, hangosan, ércesen szól, közben néha-néha megszakítja az előrehaladást, a V-betűs sereg össze-vissza keveredik, folyton keringve egyre feljebb emelkedik, majd, mintha a további utazáshoz tájékozódott volna, ismét V-betűbe rendeződik és folytatja vándorlását. Nem csoda, hogy ezzel a viselkedésével nemcsak a tudós kutatók figyelmét vonta magára, hanem erős hatással van a természet

jelenségei iránt érdeklődő, költői lelkületű magyar népre is. Ennek a magyar nyelvkinésben, népköltészetben, szólásmódokban számtalan nyoma van. A »darutoll«-nak pedig, mint népruházati díszkelléknek, sehol sincsen olyan nagy jelentősége, mint a magyarságnál.

A darumadárnak ez a nagy népszerűsége különösen csodálatos, ha meggondoljuk, hogy nálunk csak átvonuló madár, hazai ősmocsarainkban még a vizek lecsapolását megelőző korszakban is csak elenyészően kevés fészkel.

A darutollak nagy részét elszánt darulövők az átvonuló darvak elejtése révén szerezték meg. Valóságos bandákat szerveztek, az érkező daruseregek elé utaztak, kilesték éjjeli szállásukat, majd kilométereket hason csúszva, megközelítették őket és kegyetlenül belelőttek

Duna-Tisza között találták. Nagy Jenő közleményei szerint a debreceni református kollegium gyűjteményében is van négy darutojás. Ezek közül azonban csak egyről valószínű, hogy a bihari Sárréten szedték fel és szabadonélő daru tojása volt. Lovassy Sándor szerint

A daru vonulásának nemzetközi tudományos használatra szánt vázlatos szemléltetése a történelmi Magyarország térképén, a háború előtti időkben végzett megfigyelések alapján. A sűrű vonalzás állandó gyakori vagy tömeges átvonulást; a ritkásabb vonalzás évenként rendszeres, de gyéribb átvonulást; a ritka vonalzás kivételes átvonulást szemléltet. Szerkesztette Schenk Jakab.

a gyanútlanul pihenő csapatba. A darutollaknak csak igen kis hányadát adták a fogságban tartott darvak, de ezeknek is le kellett adniuk a vámot, dísztollaikat az esedékes időben éppen úgy kiszedték, ahogyan a ludakat és récéket koppasztják meg.

A daru mint fészkelő madár nemcsak a mai, hanem a történelmi Magyarország területéről is kiveszett. Egykor biztos fészkelőterülete volt a Fonyódi-Nagyberek, ott *Szikla Gábor* feljegyzései szerint 1892-ben még szórványosan fészkeltek és *Bervsenyi Zoltán* közlése szerint még az 1900-as évek elején is akadt fészkelő pár; kiszedett fiait elvitték az urasághoz, jutalmat remélve. A ráánkmaradt gyér szóbeli hagyomány szerint a Hanságban még az 1850-es évek táján is fészkeltek, sőt valószínűleg jóval később is, mert *Fischer* szerint Pomogyon még 1880-ban is akadt olyan gazda, aki darutollszedés céljából udvarán szelidített darut tartott. *Remete Dénes* szerint az 1860-as években Maccaltó vidékén is fészkeltek. A Nemzeti Múzeumban Hódmezővásárhelyen 1852-ben szedett darutojás van. A Madártani Intézetben 1876-ból származó darutojást őriznek, ezt 1876-ban valahol a

a daru hajdanában — utoljára 1863-ban — az ecsedi lápon is fészkeltek.

A felsorolt adatokból megállapítható, hogy a madártani irodalomban bizony gyéren akadunk a daru fészkelését bizonyító adatokra. Biztos, hogy ez a népszerű madár már a XIX. században is csak ritkán fészkel nálunk.

Átvonulóban azonban mindig nagyon gyakori, sőt egyes területeken valósággal tömeges volt, mégpedig mind tavasszal, mind ősszel. Ma is még ugyanez a helyzet. Kevés a daru fészkelésére vonatkozó adat, de annál több adatunk van a daru átvonulásáról. Ezek az adatok a *Herman Ottó* által alapított madármegfigyelési hálózat működése révén jutottak a madárvonulás magyar kutatóinak birtokába. Ez a hálózat 1894-ben kezdte meg működését; tagjai voltak egyrészt az akkori Magyarország számottevő madártani szakmegfigyelői, másrészt az államerdészeti tisztikar tagjai és az általuk kioktatott altisztizmi személyzet. Mindjárt előljáróban meg kell állapítanom, hogy ez az altisztizmi személyzet kiválóan oldotta meg feladatát. Például

Magyarország nyugati részében az erdészet altiszti személyzete az ott működő szakemberekkel egyetértően sohasem jelentett tömeges daruvonulást, ellenben az Erdély keleti részén, továbbá a Máramarosban és Ungban szolgáló személyzet az ugyanott működő szakmegfigyelők adataival, a hellyel és idővel mindig egybehangzó jelentéseket adott a mindenkor daruvonulásról.

Az alábbiakban felhasznált adatok tehát feltétlenül hitelesek, amit fokoz az a körülmény, hogy az említett jelenség évek hosszú során következetesen ismétlődött. A Dunántúlról évekig nem jelentettek tömeges daruvonulást, ellenben Háromszékből, Gyergyóból, Máramarosból, Ungból mindig ilyen jelentést kaptunk. Ezt azért említem külön hangsúlyozva, mert a daruvonulásra vonatkozóan 3750 vonulási adatunk van; ha ezek egymással ellentétesek volnának, figyelmet sem érdemelnének. Miként azonban már jeleztem, egyáltalában nem ellentmondóak, hanem egybehangzóak s ezen az alapon a daru tavaszi és őszi vonulását a történelmi Magyarország területén most már megrajzolhatom.

A vonulást szemlélteti a bemutatott térkép; ezen a sűrűn vonalozott részek állandó gyakori, sőt gyakran tömeges átvonulást jeleznek. A ritkábban vonalozott területeken a vonulás még rendszeres, minden esztendőben megfigyelhető, de az átvonuló darvak száma már jóval kevesebb. Az egész ritkán vonalozott területeken a daru, mint átvonuló, csak nagyon kivételesen, egy-egy megfigyelő állomáson tíz-húszévenként egyszer vagy kétszer jelenik meg. A vonalzás nem a vonulási irányt, csak a vonulás sűrűségét jelzi.

A térkép szerint a történelmi Magyarország területén a legtömegesebb daruvonulás Erdély délkeleti határszélén kezdődik és tart megszakítás nélkül Máramaroson, Beregen és Ungon át. A darutömegek a déli és délkeleti, a vöröstoronyi, töröcsvári, tömösi, bodzai, ósánci, majd a keleti-ójozói, gyimesi, tölgyesi, besztercei szorosokon át özönlenek be és az északi, a vereckei és uzsoki szorosoknál zsúfolódnak össze, hogy rajtuk át a Pripjet-mocsarakba, valamint Finnországban lévő fészkelő területekre jussanak. Nyugat felé még elég gyakran használt beözönlési kapu a Zsil völgye és az Aldunamente, ott azonban már mutatkozik a Bihar-hegytömb gátló hatása. Mind a két oldalán még sűrűn vonul a daru, de töle délre és északra már ritkul az átvonulók serege. Nagyon tanulságos ez a kép arra, hogy a vonuló madárseregeknek milyen akadálya az ilyen nagykiterjedésű hegytömb, amelyen a vonulás irányában nincsenek hágók vagy szorosok.

A Tisza vonaláig az átvonuló darvak száma fokozatosan csökken, de odáig még rendszeres vonulás észlelhető. A Tisza vonalán túl, a Duna-Tisza közén, már gyér a vonulás, a Duna vonalán túl pedig úgyszólván teljesen megszakad. Legfeljebb egyes példányok, kis csapatok mutatkoznak imitt-amott, nagy ritkán. Ősszel ugyanazon a tájon, de természetesen éppen ellenkező irányban vonulnak.

Valóban érthetetlen, hogy a vonulás e szembevető törvényszerűségének megnyilvánulása ellenére miként juthatott *Walter Libbert* német madártani kutató arra az elgondolásra, hogy a darvak egyik főútvonala Magyarországon át *délnyugati irányban* a Kárpátoktól az Adriáig és onnan Észak-Afrikába vezet. (»Journ. f. Ornith.« 1936. évf. 297. old.). Ezt a nagyon téves elgondolást természetesen helyesbíteni kell. Erről szóló közleményem, amely ennek az értekezésnek rövidre szabott eredetije, a

»Journal für Ornithologie« 1938-as évfolyamának 54—58. oldalain jelent meg.

A daruvonulás időpontjának és gyakoriságának megállapításán felül a megfigyelőktől igen becses adatokat kaptunk a vonulás irányára vonatkozóan is. Noha a vonulás iránya nem ritkán a helyi viszonyokhoz is igazodik — aminek egyik igen jellemző példája a már említett Bihar-hegytömb, amely a darvak vonulásának akadálya — a megfigyelések tömegéből a főirányok mégis csak kibontakoznak és alkalmasak megfelelő következtetésekre.

Tavasszal a vonulás főiránya északi (107 esetben) és északkeleti (52 esetben). Ez a két irány az összes megfigyelt vonulási irány hatvan százaléka. Ősszel a vonulás főiránya déli (210 megfigyelés) és délnyugati (összesen 121 megfigyelés). A százalék száma ezekben az esetekben is hatvan.

Feltűnő ősszel a délnyugati irány nagy százaléka, azonban az ebben az irányban vonuló darvak még a Tisza vonalát sem érik el, nemhogy az Adriát, ezért csak arra lehet gondolni, hogy helyi viszonyok, vagyis a szorosok és hágók földrajzi fekvése miatt csak ideiglenesen szállnak délnyugat felé, azután irányt változtatnak.

A daruvonulásnak a történelmi Magyarországon ismertett jellegzetességével kapcsolatban most már nem térhetünk ki annak a kérdésnek tárgyalása elől, vajjon hová igyekeznek a tavasszal átvonuló darutömegek és melyik téli szállásba tartanak azok a V-betűkben szálló darvak, amelyek ősszel szintén tömegesen mutatkoznak Erdély keleti határvidékein?

Ha a darvak tavaszi útjának folytatását követjük, egyrészt a Pripjet-, másnéven Rokitnoi-mocsarak területére érünk, ahol sok daru fészkel, azon túl pedig a lappföldi, finnországi, majd oroszországi tundrára jutunk, ahol a daru szintén tömegesen fészkel. Ebből arra kell következtetnünk, hogy a történelmi Magyarország keleti vidékein átvonuló darvak az említett fészkelési területeket igyekeznek idejekorán elérni, hogy miután ott a fajfenntartási ösztön parancsát követték, az új nemzedékkel együtt visszatérjenek abba a téli szállásba, ahonnan telelés után ismét a fészkelési területekre vonulhatnak.

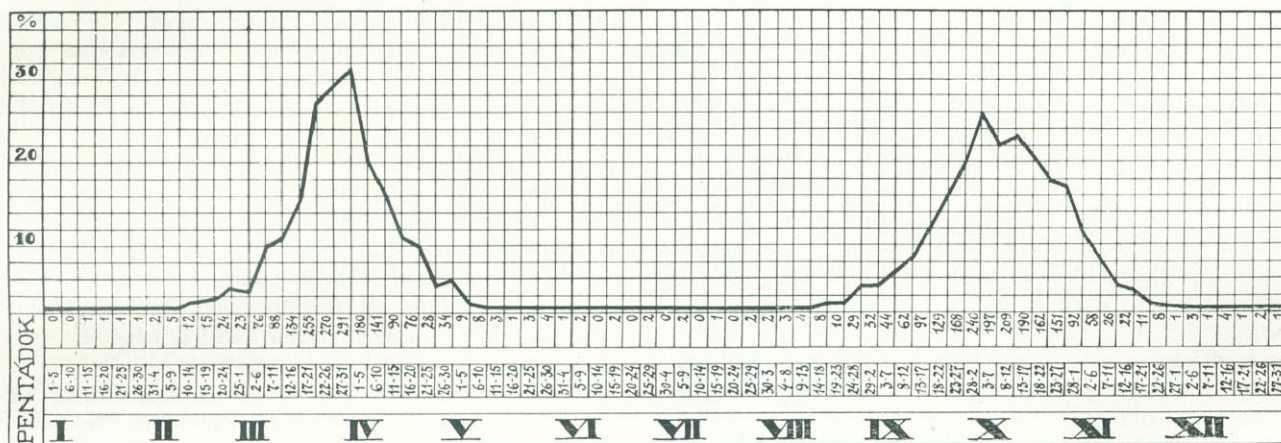
Az ősszel vonuló darvakról az ismertett vonulási viszonyok alapján egyáltalán nem lehet feltételezni, hogy az Adria felé, majd Olaszországon át vonulnak és Afrika északi részének nyugati partvidékén telelnek, ahogyan azt az említett német kutató elgondolta. Inkább azt a feltevést fogadjuk el helyesnek, hogy délkeletnek, a Fekete-tenger partvidéke felé vonulnak és valahol Afrikában telelnek. *Reiser Otmár*, a Balkán madárvilágának halhatatlan érdemeket szerzett kutatója azt írta, hogy ősszel, Bulgáriában, a Fekete-tenger partvidékén tömördek daru vonul a téli szállás felé. Ugyancsak *Reiser* írta azt is, hogy a bulgáriai tengerpart egyenes folytatásán, a kisázsiai tengerpart mentén is rengeteg daru vonul az afrikai téli szállás felé. Sajnos, ennél a megállapításnál megszakad az adatok láncolata, amely kutatásunkat eddig biztos nyomon vezette.

Az afrikai téli szállást megtalálta *Bengt Berg*, az ismert fényképező vadász, aki »Vonuló madarainkkal Afrikába« című nagyszerűen megírt és pompás képekkel díszített nagyhírű munkájában bemutatja a Kék-Nilus mentén talált daruseregeket. Azt akarja elhíttetni, hogy ezek a daruseregek ugyanazok, amelyeket a Lappföldről látott útrakelni. Ezen lehet vele vitatkozni, a

bizonyítékot azonban csak a gyűrűzési eredmények adhatnák meg. Ilyenek pedig, sajnos, nincsenek. Egyelőre, mint legvalószínűbb feltevést azt kell mondanunk, hogy azok a darutömegek, amelyek az Európa északi részében levő fészkelő területekről, továbbá a Pripjet-mocsarokról indulnak és a történelmi Magyarország, nevezetesen Ung, Bereg és Máramaros területén, majd Erdély keleti részein ősszel átvonulnak, a Kék-Nilus mentén töltik a telet, s onnan vonulnak vissza tavasszal, ugyanazonok a földrajzi tájakon át, fészkelő területeikre. Biztos, hogy a későbbi pontosabb megfigyelések ennek a feltevésnek

hogy a darvak március elején kezdenek nálunk megjelenni, majd egyre tömegesebben mutatkoznak s a legnagyobb tömegek március 17-e és 31-e között vonulnak át. Azután számuk szinte zuhanásszerűen apad. A tavaszi vonulás időtartama igen rövid.

Az őszi vonulás jóval lassúbb, aminek az a magyarázata, hogy ilyenkor a fiatal s ezért gyengébb nemzedék még nem bírja azt az iramot, amellyel a daruseregek tavasszal a fészkelő területre törtenek. Az őszi átvonulás tulajdonképpen már augusztus utolsó harmadában kezdődik és szeptember végén, október elején a legnépesebb,

Magyarországtól északra eső fészkelő területein hideg időjárásra vall, a vizek befagyását s ennek természetes következményeképpen a darvak elvonulását okozza.

Valamint az erdeiszalonkára, éppúgy a darura vonatkozóan helyes az a megállapítás, hogy ha valamely madárfaj olyan területről indul, amelynek időjárását befolyásoló

tényezői a mi időjárásunkra is hatnak, ezek a tényezők a vonulást a mi területünkön is befolyásolják. Ez nagyon nevezetes jelenség! A daru érkezését éppen úgy nem tudjuk megjósolni, akár a gólyákét, mert mind a kettő távoli déli tájakról indul, ahová a mi időjárásunkat szabályozó tényezők hatása nem jut el.

SÁTORLAKÓ MOGYORÓS-PELE.

Írta: Sători József dr.

A debreceni kegyesrendi gimnázium cserkészcsapata 1937 június második és július első felében a heves-megyei Sirok község határában táborozott. A parancsnok jóvoltából, mint a csapat vendége, tavaly is velük mehettem, hogy a Mátra még nem eléggé ismert állatvilágát tanulmányozzam.

Ezúttal csak utolsó tábori élményemet elevenítem fel, amely a mogyorós-peléhez (*Muscardinus avellanarius* L.) főződik.

Július 10.-e volt. Hazafelé készülődtünk. Amikor szalmazsákomat felemeltem, hogy alóla a gyalúforgácsot gyűjtőüvegeim becsomagolásához kiszedjem, a zsák alatt a forgácsban csinos fészket, benne egy öreg mogyorós-pelét és két fiókát pillantottam meg. Bármilyen bizalmasságra vallott az öreg pele zsákomban alá fészkelése, megfognom mégsem sikerült, mert első meglepetéséből előbb tért magához, mint jómagam és hirtelen a szomszédos bokrok közé menekült. Csak mesteri fészket és otthagytott fiókáit vizsgálhattam meg. A fészkek gyalúforgácsból készültek és sokkal jobban hasonlítottak a jellegzetes csészealakú madárfészkekhez vagy félgömbhöz, mint az általánosan ismert gömbalakú pelefészkekhez. Felülről nyitott volt, hiszen szalmazsákomban a fészket kellően megvédte. Érdekes volt a fészkek elhelyezése is. Bár zsákomban a forgács végig egyenletesen vastag volt, a fészkek mégis ott épültek, ahol derekam a zsákot nyomta, tehát ahol a fészkek éjszakánként aránylag a legtöbb meleget kapták. A terhes anyaállatot valószínűleg a hűvös, esős időjárás késztette arra, hogy szülésre alkalmas fészket melegbbről, védett helyen, sátramban építse meg.

A fészket és fiókákat az a veszély se fenyegette, hogy éjszaka, forgolódás közben, testsúlyommal összenyomom, mert zsákomban az átnedvesedéstől védve, karvastagságú ágdarabokra fektettem és a zsák alatt a pele a finom forgács között kényelmesen mozoghatott.

A fészkekben mindössze két, elég nagy, szőrös fiókát találtam, jóllehet az eddigi megfigyelések három-öt fiókaról szólnak. Meglepetésem csak fokozódott, amikor a fészket közelebről kezdtem vizsgálni. A fiókák az életnek semmi jelét sem árulták el, pedig még meleg volt. A nagyobbiknak feje teljesen hiányzott, a kisebbikén pedig a kegyetlen anya metszőfogainak helyét kibuggyanó vércseppek jelezték. A jelenséget sehogyan sem tudtam megérteni, mert *Vásárhelyi István* »Adatok a mogyorós-pele életmódjának ismeretéhez« című dolgozatában (»Állattani Közlemények«, 1934. 78—82. old.) éppen az ellenkező megfigyeléseiről számol be, amikor ezeket írja: »Nem kevésbé csodálatos anyai szeretete sem, amelyet azzal is bizonyít, hogy négyszeri háborgatás után sem hagyta magára fiait, hanem még terrariumba téve is felnevelte azokat. Ez tapasztalatom szerint a rágszálóknál elég ritka jelenség, mert a patkány, egér, pocok, mókus, ha fészket háborgatják, elhagyja azt s otthagya fiókáit is, sőt

gyakran előfordul, hogy fel is falja azokat«. Alkalmassint a pelemamák sem egyformák, mert az én pelém azt tette, amit a többi rágszáló tenni szokott. Ez esetben az anya valószínűleg még fiatal, tapasztalatlan volt. A sátor lebontásával és csomagolással járó nagyobb és szokatlan zaj annyira nyugtalanította, hogy veszélyt sejtve, megölte fiókáit. Ahhoz azonban, hogy fel is falja őket, nem volt elég ideje, ezért csak az egyik kölyke fejét ette meg. Hogy a fészkekben több fióka is volt, amelyet anyjuk teljesen megevett, nem valószínű, ehhez kevés volt az idő, a fiókák is már nagyok voltak. Anyjukon sem látszott a jóllakottság és a fészkekben sem találtam semmi olyan jelet, amely erre utalt volna. Ezek szerint a kölykök száma kettő is lehet, de valószínűleg csak a fiatal anyák esetében.

Érdekes, hogy pelémet — bár hosszabb ideig lakhatott sátramban — csak egy alkalommal láttam sátramból kiugrani, mégpedig korán délután. Ekkor még gondolni sem mertem arra, hogy ez a félénk kis állat sátramban üsse fel tanyáját, de annál inkább feltűnt, hogy ez volt a negyedik eset, amikor mogyorós-pelével napközben találkoztam, pedig a szakirodalom mindenütt jellegzetes éjjeli állatnak említi. *Vásárhelyi* is, aki ezt az állatot szabadban és fogságban sokáig figyelte, említett cikkében a következőket mondja: »Mint tipikus éjjeli állat, nappal alszik és éjjel zajlik le minden tevékenysége.« Ezzel szemben az említett eseten kívül még háromszor találkoztam nappal mozgó mogyorós-pelével. Először Lillafüreden, 1934 június 10.-én, szintén korán délután láttam egy elég nagy, fiatal állatot az útmenti bodzabokrokban mászkálni. Aztán 1935 június 19.-én délután 3 óra tájban a debreceni Nagyerdőn üres méhkaptárban fészke építésével foglalatalkodó öreg nőtényt fogtam. Végül 1935 június 25.-én a szabolcsmegyei gúti erdőben figyeltem meg galagonyabokron játszadozó három, csaknem anyányi fiatal állatot, mégpedig a déli órákban. Meg kell azonban jegyezni, hogy debreceni megfigyelésem időpontját leszámítva, mind a három alkalommal az idő borús volt. Ezek szerint a mogyorós-pele nemcsak éjjeli, hanem szürkületi állat is, és a borús idő neki már szürkületnek számít. Megállapításom helyességével debreceni adatom

Mogorós-pele (*Muscardinus avellanarius* L.)

sem ellenkezik, mert a méhkaptárban nappal is sötétség, illetve szürkület van.

Megfigyeléseim közül három a szaporodás időpontjára és a fiókák gyors növekedésére is világot vet. *Vásárhelyi* említett dolgozatában ezeket olvashatjuk: »A mogyorós-pele szaporodását illetőleg az új magyar kiadású *Brehm* német és angol megfigyelésekre hivatkozik, s ezekre az adatokra támaszkodva, a fiadzás idejéül a tavaszt, nyár derekát és szeptembert jelöli meg. A terhesség idejét négy hónapban állapítja meg. Magyar megfigyelést nem is említ. (*Brehm*: VI. p. 258.). Ez adatok helyességének ellentmondanak megfigyeléseim. A fiatal állatok május, július, augusztus és szeptember hónapokban kerültek gyűjteményembe. A szeptemberi fiadzás nem rendszeres, csak bő bükkmakkos esztendőben fordul elő. A négyhónapos terhességnek feltétlen ellentmondója a májusi fióka. A mogyorós-pele Lillafüreden és környékén átlag április elején ébred téli álmából s így pázrásuk is csak ez időben történhetik. Úgy hiszem, nem tévedek, ha a terhességi időt egy hónapra teszem.« A *Brehm*-ben említett német megfigyelések azonban vagy csak egyszeri fiadzásról szólnak s ennek ideje nyár dereka lenne, vagy tavaszi és őszi szaporodásról. Ez utóbbival egyeznek meg az angol megfigyelések is. Nálunk — úgy látszik — más a helyzet, mert *Vásárhelyi* szerint tavaszi, nyári és esetleg őszi szaporulat is lehetséges. Az általam Lillafüreden június 10.-én gyűjtött, 10·5 centiméter hosszú fióka (ebből a farkra 5·5 centiméter esik) és a gúti erdőben megfigyelt, csaknem anyányi fiókák májusi, a sátramban találtak pedig júliusi fiadzásra vallanak, tehát *Vásárhelyi* adataival megegyeznek.

És igaza van *Vásárhelyi*-nek, amikor a négyhónapos terhesség helyett egy hónapot említ. Az új magyar

Téli álomba merült mogyorós-pele.

Mogorós-pele fészékben.

Brehm-ben a négyhónapos terhesség nyilván elírás, hiszen *Méhely* már régen megírta, hogy »a nőstény négy hétig pocakos« (rég magyar *Brehm*, II. köt. 473. old.), pedig májusi fiókát még nem is említ. Szerinte szaporodásuk ideje nyár derekára esik.

Ugyancsak ott írja *Méhely*, hogy a fiókák gyorsan növekednek és őszre már anyányiak. Valószínű, hogy a nyári fiókák csak őszre lesznek anyányiak, de a májusi kölykök megfigyelésem szerint nyár derekára már elérhetik teljes nagyságukat, hiszen a gúti fiatalok június 25.-én már csaknem anyányiak voltak.

Ezzel a néhány adattal akartam a mogyorós-pele életmódjának ismeretét bővíteni. Miként láttuk, megfigyeléseim eddigi tudásunkkal részben ellenkeznek, részben pedig az állat életmódjára vonatkozó, egyetlen hazai, rendszeres megfigyeléssorozat bizonyos részleteit megerősítik.

Végül — bár nem tartozik ide — felhívom kartársaim figyelmét arra, hogy hazánk természettudományos kutatásán, amely még korántsem befejezett, a cserkész-táborokba való bekapcsolódás révén sokat lendíthetünk. Ma már alig van középiskola, amelynek nincsen cserkész-csapata és minden csapat szívesen látja táborában vendégül azt a természetkutatót, aki komolyan akar dolgozni. Elsősorban természetesen a természettan-tanárokra kell gondolnunk, akik már azzal is jelentős munkát végeznek, ha a táborozási idő alatt csak gyűjtenek és a gyűjtött anyagot feldolgozás céljából bármelyik illetékes intézetnek — a Nemzeti Múzeumnak, Egyetemi Intézetnek — beküldik. A gyűjtés módjára vonatkozóan minden tudományos intézet szívesen ad útbaigazítást.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Felhők az égen. (Cimképünkhöz) Nehéz dolog lenne megmondani, ki fedezte fel a felhőket, az első vadász, aki vadat várva kémlelte az eget, vagy az első gazda, aki szárazságban áhítva várta az eső ígéretének jeleit, avagy az első költő, aki lelke mását látta az égen vonuló, változó alakulatokban. Noha a régiek nem örökítették meg írásban a felhőalakzatokat, s a tudomány csak a múlt század eleje óta osztályozta őket pontosan, ősidők óta foglalkoztatják az ember képzeletét. Egyes felhők, például a magasságban képződő és járó pehely-, fátyol- és bárányfelhők szépségükkel, mások, miként az alacsonyabb légrétegekben képződő gomolyfelhők és esőfelhők áldásos termékenységükkel, végül a zivatarfelhő ijesztő mozgásával és a pusztítás ígéretével hatottak az emberre. Szép nyári délutánok legjellegzetesebb felhője a gomolyfelhő. A táj izzik a melegtől, az ember, a föld és a növényzet tikkadt, s a kék égbolton megjelennek az első gomolyok. Barátságosak, futó záport, enyhülést hoznak, árnyékukban megpihen a táj. A gomolyfelhő tulajdonképpen oszlopfő, a fölfelé törekvő

láthatatlan páraoszlop látható, gomolyszerű feje. A gomolyfelhő ugyanis fölfelé szálló légáramlásban képződik. S ameddig alacsony gomolyalakja nem változik, nem is veszti el kedvességét. Néha azonban növekedni kezd, egyre magasabb lesz, szinte úszó hegységnek látszik, amely méreteivel bámulatba ejti a szemlélőt. Ekkor már zivatarfelhő a neve és a rettenetes erővel a magasságba törő légáramlás fészke. A gomolyfelhők tehát nemcsak üdítő záport, hanem néha tomboló zivartart is hozhatnak. A tartós esőt a réteges esőfelhő önti a földre. Semmi szépség, semmi fenség alaktalan alakjában, semmi báj szürke sötétségében, mégis a legfontosabb felhő, mert hozhat áldást a száraz talajnak, de hozhat árvizet is, ha túlsokat önt a jóból.

Rapaics R.

A kerti ívek a kert legegyszerűbb, de legnemesebb és leghatásosabb díszei közé tartoznak. Bárhol felállíthatók, leghatásosabbak azonban a fűtök mellett, a mellékutak kezdetén. Különösen ahol a mellékút a kertnek valamely kisebb elkülönített részébe indul, érvényesül a kerti ív kitűnően. Végeredményben a legegyszerűbb kerti kapunak tekinthető, a valóságban azonban még akkor sem kapu, amikor egyes ketrészeket választ el egymástól, hanem inkább alkalom arra, hogy kertünket szabadabb helyeken is különösen szép folyondárokkal díszíthessük. Készülhet akár fából, akár vashuzalból. Növénnyel akár dúsán, akár csak lazán, fűzyszerűen boríthatjuk be. Utóbbi esetben gondoskodni kell, hogy mázolt legyen és mázolását mindig megújítsuk. Kerti ívek befuttatására tulajdonképpen mindenféle folyondár alkalmas, általában mégis leggyakoribb rajtuk a futórózsának valamely fajtája. Vannak régi és új futórózsáink, *A Természet* 1933-as évfolyamának júliusi számában valamennyit részletesen ismertettem. Korunkban természetesen mindenki a keletázsiai futórózsza (*Rosa multiflora*) valamely divatos fajtájával borítja a kerti íveket. Nincs ennél gazdagabban virágzó, hatásosabb, dúsabb futórózsza. Amikor nyár derekán virágzani kezd, a kerti íveket valósággal rózsaozónbe burkolja. Ez a szépség a gazdagság szépsége. Ha régi korok kerti képeit nézegetjük, a kerti ívek rózsadíszre egyszerűbb, a futórózsák akkor még a vadrózsza egyszerűségét hozták a kertbe. De éppen ezeken a régi képeken látjuk, hogy az egyszerű rózsával takart kerti ívnek is milyen nemes a szépsége.

Rapaics R.

Hágyökér. Azt is mondhatnók, hogy az »európai yams«, mert ez, a tudományban *Tamus communis* néven ismert különös növény a yams-félék családjának Középeurópába, legalább is nyugati és déli széléig terjedő egyetlen faja. A yams (*Dioscorea*) fajokban gazdag, főként forróövi növényfaj. Jellemzi, hogy gyökértörzse gumósan megvastagodik és belsejében sok a keményítő, ezért egyike a legrégebb idők óta használt tápnövényeknek. Különösen Ázsia keleti és déli felében, a forróövi szigeteken és Afrika keleti

Futórózsával borított kerti ív Leányfalu. Nadler Ferenc felvétele.

részen kedvelik a yamsgyökeret, sok fajtát a természetben szedik, néhányat pedig termesztenek. Termesztését azonban Amerika felfedezése után visszaszorította a batáta (*Ipomaea batatas*), ez a forróövi Amerikából a forróövben mindenfelé hamarosan elterjedt. Az európai hájgyökérnek is vastag és hengeres a gyökértörzse. Külseje fekete, belseje fehér. A gyökértörzsből évenként kapaszkodó szárat hajt, ezért nevezte *Diószegi* egyszerűen folyondárnak. Szárát sűrűn borítják az erősen szíves vállú, hosszan kihegyezett levelek. A hájgyökér leveleit még jellemzi, hogy nagyon fényesek. Májusban, amikor a hájgyökér virágzik, a levelek közül kinyúlnak a porzós virágokat viselő hosszú, laza fürtök. A termős virágú fürtök rövidebbek és kevesebb virág van rajtuk. A hájgyökér nyár derekán a legszebb, ekkorra ugyanis az érett bogyók pirosak lesznek. A fényes, zöld lombnak és a piros bogyónak kellemes színhatása van. A hájgyökér tulajdonképeni hazája a Földközi tenger melléke a Kaspi-tótól a Kanári-szigetekig. Onnan azonban a tengeri éghajlatú vidékeken Európa nyugati részében eléggé északra hatol. Tovább keletre jobban délen marad, de nálunk a Duna középső folyamvidékének meleg medencéjében ismét jobban északra terjed. A

Hájgyökér (*Tamus communis*) Zalaegerszeg mellett. Vajda László felvétele.

Dunántúl déli részén Baranyában, Somogyban és Tolnában elég gyakori, legészakibb termőhelye a Bakony. Déli jellegű erdőkben nő és árnyas helyeken a fákra, cserjékre kapaszkodik. A hájgyökér piros bogyókkal tarkított szép, fényes, zöld lombjával a kertben is megállja a helyét, s egyike a legszebb folyondárok, noha örökzöld folyondárainkkal nem versenyezhet. Fatörzsek, falak és kerítések befuttatására nagyon alkalmas.

Rapáics R.

Néhány megjegyzés Blaskovich János »Toldi farkasa« című cikkéhez. Megértem azt a magyar fajszeretettől fakadó aggodalmat, amely ennek az állattani kérdésnek kibogozásával kapcsolatban felmerült. Sohasem volt szándékom bárkit megbántani, legkevésbé magyarságunkat, hiszen ízig-vérig magyar vagyok én is!

Hibát követtem el, amikor elmulasztottam *ötömösi Geréby János* 1932 január 25-én kelt leveléből a következő sorokat idézni: »Nádifarkasok tényleg voltak Adacson nagy számban, de nem a 80—90-es években,

hanem a 30—40-es években. Nagypám, kinek keresztneve *Pál* volt, rendezett egy farkasvadászatot és a vadászaton megfogott hímfarkast élve vitték, guzsban kötve, az egyik lovász a karjára vette a lóháton és úgy ment vele hazáig.« Tehát az a farkas élt! »Nagypámnak egy olasz festő barátja is jelen volt ezen a farkasvadászaton és készített a vadászatról három képet.« Hogy emlékezetből festette, az a levélből nem derül ki. Valószínű, hogy hosszabb ideig volt vendégségben, mert akkor az utazás körülményesebb volt és hálája is jelzi, hogy nem lehetett futó vendég. Ebben az esetben az élő nádifarkast hűen lefesthette. A dolognak ez a része vitatható és a következtetés menete felfogás dolga, de biztos, hogy a festő a vadászat szemtanúja volt. Megjegyzem még, hogy az eredeti képek elpusztultak, de *Sáray Pál* azokat előzőleg »lég hűen« lemásolta.

A sakál farkának rövidségére vonatkozóan megjegyzem, hogy az a test hosszához, nem a lábhoz képest rövid. Ez egyébként a kitömött tyukodi sakál fényképén

is szembeötlő. A »növendékfarkas« elmélet nem lehetetlen, de ismert adataim nem adnak erre megfelelő támpontot.

Ami a régi vadászemberek tudását illeti, személy szerint senkiről sem akarok még csak bántó dolgot sem gondolni. De vannak apáról fiúra öröklődő hiedelmek. Példa erre a sünkutya és sündisznó, a borzcutya és borzdisznó esete. És ha ebből a szempontból a régi vadászokat vád illethetné, ugyanez illethetné a régi természetbúvárokat is! Mind a két táborot igazán becsülöm! De hogy a szakember másképpen látja a rendszertani dolgokat, mint a vadász, azt éppen a vadászirodalomnak *Wenckheim Frigyes gróf* által 1884-ben lőtt békésmegyei »nádifarkasa« bizonyítja, amely 1484. szám alatt szerepel a Magyar Nemzeti Múzeum leltárában, s az ajándékozás óta mint közönséges-farkas van kiállítva. Ezt a farkast nem én határoztam meg, hanem nagynevű elődeim, de én is közönséges-farkasnak tartom.

A Kárpátok bércei koszorúja és az Alföld rónasága bizony kétféle létezik. És ha a kettőt a farkasok számára áthatolhatatlan sövényvel lehetne egymástól elválasztani, az alföldi a hegyi farkastól valószínűen különbözne; az évenként megismétlődő kölcsönös keveredés azonban ezt lehetetlenné tette és teszi. A békésmegyei farkas nem különbözik a Kárpátokétól. Meggyőződésem, hogy a múlt században a nádifarkas elnevezést elsősorban az létező megjelölésére és nem rendszertani szempontból használták. De használhatták a nádasokban élő sakállokra is és onnan eredt a »kisebb« megjelölés. A szerzőnek tökéletesen igaza van abban, hogy a »szakállas« és a *Pethe*-féle »sakálos-farkas« elnevezés semmit sem bizonyít; nem pedig azért, mert a szakállas farkasra vonatkozó hiedelem már *Plinius*-ban megtalálható; erre *Entz Géza* egyetemi tanár volt szíves figyelmeztetni. Ugyancsak *Entz* tanár volt szíves a sakál-névről összegyűjtött adatait velem közölni. Ezek szerint a sakál perzsául *sizghal*, ebből származik a sakál-szó. Szanszkrit nyelven *szigala*, franciául *chacal*, olaszul *sciagal*, törökül *chical*, sikkal, németül *Schakal*, *Jakal*, hollandul *Jakhals*, angolul *jackal*, arabul *dieb*, *dib*.

A magyarban a sakál-szó először *Földi* »Természet-történet« című könyvében jelent meg 1801-ben. Felmerül a kérdés, vajjon 1800 előtt nem élt sakál hazánkban? Hiszen akkor a sakál életfeltételei sokkal jobbak voltak, mint ma! Ismét csak azt mondhatom, meggyőződésem, hogy 1800 előtt a sakál szép számmal élt nálunk. De hogyan nevezték, ha addig a sakál-nevet nem ismerték? És ha állatrendszertani szempontból nincs és nem lehetett kisebb valódi farkasunk, vajjon nem biztos-e, hogy a »kisebb« jelzőt a nádifarkas a sakáltól örökölte?

Mindenképen hálásan köszönöm *Blaskovich János* tárgyilagos és értékes hozzászólását a kérdéshez, mert ezzel lehetővé tette, hogy a szakállasfarkasra vonatkozó soraimat helyesbítsem és a nádifarkasra vonatkozó adataimat bővíthessem.

Éhik Gyula dr.

KÖNYVEKRŐL

The Handbook of British Birds — az angol madarak kézikönyve — annak a legújabb madártani munkának a címe, amely *H. F. Witherby* szerkesztésében, *F. C. R. Jourdain*, *N. F. Ticehurst* és *B. B. Tucker* társ-szerzők kiadásában jelenik meg, mint a legújabb madártani munka. Megelőzte az 1919—24-ben megjelent,

múltán világhíres *Practical Handbook of British Birds*, amely a madártani kutatás szédületes fellendülése következtében már másfél évtized alatt elavult, ezért új címmel újabb kiadása vált szükségessé. Nem csoda, hogy az óriási új ismereteket termelt szorgos kutatás adatainak feldolgozását az eddigi szerkesztő, *H. F. Witherby* nem merete egymagában vállalni, hanem világszerte elismert szakemberek segítségét vette igénybe, akiknek közreműködése a munka ma elérhető legmagasabb színvonalát biztosítja.

Az egész mű öt kötetben jelenik meg; az első a napokban hagyta el a sajtót. Ez a XI+326 oldalas, 33 túlnyomóan színes táblával, 46 szövegábrával és hat elterjedési térképpel felszerelt kötet a »verébalkatúak« — *Passeriformes* — rendjébe tartozó madarak ismertetésével kezdődik és magában foglalja a varjúféléktől a légykapófélékig terjedő családokat.

A könyv berendezése arra törekszik, hogy mennél nagyobb anyagot, mennél tömörebben, mennél szemléletesebb elrendezésben adjon az adatokat kereső szakembernek. Tökéletesen megfelel címének, valósággal mintaszerű »Kézikönyv«. Minden egyes fajról állandó címszavak alatt található benne a keresett adatok, ezért nem kell hosszadalmas és esetleg meddő keresgéléssel bajlódni. Az alábbiakban ismertetem az egyes címszavakat. Bevezetésként csak megemlítem, hogy olyan tömör ismeretanyag van bennük összehalmozva, amely a mai madártani tudás legnagyobb értékének minősíthető. Miként minden emberi alkotásnak, ennek is vannak egyes hiányosságai; a magyar kutató például egyik-másik esetben hiába keresi a magyar vonatkozásokat, de ennek egyik oka az is, hogy 1918 óta nem jelent meg a magyar madaraknak a külföldiek által is használható névjegyzéke. Ezen a hiányon segít majd a Madártani Intézetben készülő legújabb névjegyzék, amelyet az angol szerkesztőség legközelebb már használhat.

Az egyes fejezetek címe és tartalma röviden a következő:

Tartózkodási területek. Azoknak a területfészeknek ismertetése, amelyeken a tárgyalt madárfaj fészkel, majd amelyeket a fészkelés után ivadékaival együtt felkeres, hogyan helyezkednek el az Angliába érkező téli vendégek és egyéb adatok.

Életjegyek és viselkedés. Milyen ismertetőjelek alapján lehet a madarakat a szabadban, akár szabadszemmel, akár messzelátóval felismerni. Jellemző és feltűnő testalak, testtartás, mozgás, táplálékszerzési mód és hasonló ismertetőjelek részletes, megbízható magyarázata, valamint a közeli rokon fajtáktól való megkülönböztetése.

Hang. A madárhangok tökéletes ismertetése — figyelmeztető szó, vészkiáltás, párzási hangok, vonulás közben hallatott szólások — amelyek alapján a figyelő ember a madárfajt akkor is meg tudja határozni, amikor nem is látja, csak hallja. Különösen vonatkozik ez az éjjel vonuló madarakra. A változatos madárhangoknak angol nyelven közölt kiejtésére vonatkozóan a kötetben külön ABC ad magyarázatot, ennek értelmezése a keveset angolul tudó olvasónak sem okoz legyőzhetetlen nehézséget. Részletesen ismerteti a madarak énekét is, a különböző változatokkal, éneklési időszakokkal és nap-szakokkal.

Viselkedés dürgés idején. Újkeletű fejezet; ennek tartalmát a szakkönyvek eddig csak az általános viselkedés vagy a fészkelésre vonatkozó megfigyelések ismertetésénél tárgyalták. Ez a szétválasztás is nagyon megkönnyíti a könyv használatát.

Fészkelés. Mindazoknak a megfigyeléseknek tökéletes és a legaprólékosabb részletekre kiterjedő ismertetése, amelyek a madarak fészekrakására, fészekanyagára, fészkelési időszakára, a tojások lerakási idejére és időközére, a tojás méreteire és színezetére, a költés időtartamára, a fiókák kelésére, felnevelésére, repítésére vonatkoznak.

Táplálkozás. A gyomortartalom vizsgálata alapján a táplálkozásra vonatkozó adatok ismertetése, kiemelve a szabadban végzett megfigyelésekkel.

Elterjedés. Az egyes fajok elterjedésének ismertetése Anglia területén, majd új fejezetben a faj egész elterjedési területén.

A legterjedelmesebb a »Leírás« című fejezet, ebben részletesen ismerteti a madár valamennyi ruházatát, a pehelyruhától a nászruháig, minden korban és mind a két nemét. A méretek a szokott angol eljárástól eltérően a nemzetközi használhatóságra való tekintettel méter-rendszerben vannak megadva. Használhatóságát ez a körülmény is nagyon fokozza.

Az utolsó fejezet tartalma a rokon fajok vagy rokon fajták leírása; ez különösen a szigetország határain túl lakó kutatók számára érdekes.

A színes táblák négy-négy fajt ábrázolnak, mindegyikről, a szükséghez képest, a hím és nőstény díszruháját, valamint a fiatalok ruhát mutatják be. Azok a nagyon aprólékos, de a meghatározáshoz szükséges részletek, amelyeket a színes táblán nem lehet szemléltetni, a szövegábrákon található meg.

A színes táblák *Grönvold, Green, Lodge, Rickmann* és a hollandus *Koekoek* jeles madárfestők művei.

A szerzők a kutatóknak és madárkedvelőknek mind belső értékre mind külső alakra olyan kézikönyvet adnak, amely a mai kutatás legmagasabb színvonalán van. Világos, áttekinthető és ügyes beosztása még a gyengén angolul tudó olvasónak is lehetővé teszi használatát. Az öt kötetre tervezett mű ára kötetenként 21 angol shilling (kb. 30 pengő). A kiadó cég *H. F. et G. Witherby* London W. C. 1. 326 High Holborn, de célszerűbb a művet valamely hazai könyvkereskedőtől megrendelni.

Schenk Jakab

Igali Mészáros József: *A hal, a horog és az ember.* 231 old. 28 képpel. Fővárosi könyvkiadó, Budapest, 1937.

Igali Mészáros József könyvében tapasztalatokban gazdag horgászmultjának néhány színes élményét örököltette meg. Elbeszélésekhez hasonlóan, könnyed elbeszélő modorban írja le érdekes eseteit a különféle halakkal, sikereit, kudarcait egyaránt. Mert a sikeres fogásokon felül még a legtapasztaltabb horgászt is érheti kudarc, akár napokig üldözheti a balszerencse az izgalmas küzdelemben a halakkal. Mindenki, aki már kezébe vette a horgászbotot és már érezte, hogyan játszik a hal a csalival a mélyvízben és érezte a zsinór hirtelen megfeszülését, tudja, mennyi izgalommal jár, milyen élmény néha egy-egy horgászkaland. Vannak, akik azt tartják, hogy a horgászat a vadászattal is felér.

Igali Mészáros könyve a természet rajongóihoz szól, akik szívesen gyalognak órákat a forró napon a nap-sütéses vizekhez, akik örömmel elhagyják reggeli álmukat, hogy már hajnalban a nádasok között lehessenek, akik hóban-fagyban, meggémberedett tagokkal lesik a ragadozó halak fejedelmét. Művében felvonulnak a hazai horgászok paradicsomai, a Balaton nádasai, a pontyozók őshazája, az újabbán annyira kedvelté lett Velencei-tó, folyóink közül pedig a jó öreg Duna és a Zala.

Megismerkedünk a hazai édesvízi halak közül a legfontosabbakkal. A nagytestű, kövér potyákkal, a gyilkos természetű csukával, a keszegekkel, a ragadozó önnel, a híres balatoni fogással, az ikra galád pusztítójával, a menyhállal és minden ragadozó legnagyobbikával, a pompás, szálkátlan húsú harcsával. Az elbeszélésekben nemcsak a természet örökszép képei vonulnak fel előttünk jól odavetett színekben, hanem egyes jellegzetes horgász-alakokról is igen ügyes képet kapunk. Újra találkozunk a nagyokat mondó alakkal, aki mindenkinél nagyobb halat fog, de titokban a halásztól veszi a csukát, hogy otthon annál jobban eldicsekedhessék, aztán a lábatlan-kodó nézővel, a jövőbelátóval, aki nagyszerűen jósolja meg az események ellenkezőjét, és a többi jóalakkal.

A szerző mindig könnyedén, kedvesen mesélve, szerényen és derűsen mondja el élményeit. Még sincsen bennük gúnyolódás, sem oktató hang. Nem rendszertani állattant akart írni, nem is bevezetést a horgászat tudományába, hanem a magyar halasvizekről és gazdag állatvilágukról akart színes, eleven képeket, leírásokat adni. Ez tökéletesen sikerült is neki, de közben még annyi érdekes adatot, megfigyelést kapunk tőle, hogy a halak életét jobban megismerjük könyvéből, akár sok szakmunkából. A nagyon szép, (sajnos, kissé drága) munkát melegen ajánljuk minden horgász és minden szépért lelkesedni tudó természetbarát figyelmébe.

Wagner János dr.

Andrea Caminnci: *Vom Achtzehnder zum Zlatorog.* J. Neumann-Neudamm kiadása. Ára vászonkötésben 7.50 Márka.

Caminnci a német vadászlapok olvasói előtt nem ismeretlen író. Legutóbb megjelent könyvében közvetlenül, egyszerűen mondja el három évről szóló vadászkalandjait a vadregényes Tiroli havasokon, Németország szelíd tájain, a Kárpátokban, de főképpen Tirolban. Oda jár *Caminnci* évenként fajdkakasra, szarvasbögésre és a zergék üzekedése idején. Ott ejtette el a nagy tizennyolcas bikát és a fehér zergebakot; ezekről kapta a könyv címét. A szerző tulajdonképpen három év vadásznaplóját adja át a nyilvánosságnak, vadászás alkalmával készült feljegyzéseit, éppen ezért közvetlenségükkel hatnak az olvasóra. Annak ellenére, hogy nem a szó szoros értelmében olyan »kalandok«-at ír le, amelyek különlegességükkel hatnak izgatón az olvasóra, könyve mégis annyira érdekes, hogy nem szívesen tesszük le. Talán éppen azért, mert színesen és élvezetesen olyan élményeket ír le benne, amilyeneket valamennyien, akik vadászok vagyunk, már átéltünk, vagy átélni remélünk.

De van a könyvnek, illetve a szerző írásmódjának hibája is. Leírásait kissé erőltetett tréfálkozással fűszerezi, ez talán nem mindenkinek van kedvére. Eleinte azt az érzést váltja ki az olvasóból, hogy tréfálkozása mesterkéltség. De csak a könyv első oldalain zavar ez az erőltetett »kedvesség.« Később, amint egyik vadászkaland a másikat követi, elvész, s ha itt-ott, valamelyik elbeszélésben ismét felbukkan, már nem hat bántóan. Az ember *Caminnci* könyvében megismeri és megszereti azokat a területeket, ahol a szerző vadászik, s ezért szívesen elnézi kis gyengeségét.

Ezt azért említettem meg, mert lehetséges, hogy valaki a könyvet néhány oldal elolvasása után azzal a feltevessel teszi félre, hogy az elején annyira zavaró, esetlen derű folytatódik a könyv 332 oldalán. Pedig ez éppenséggel nem így van, s aki a könyvet elhamarkodva félreteszi, igen érdekes olvasmánytól esik el.

A szerző élményeiből nem von le tanulságokat, ezt az olvasóra bizza. Őszintén tárja fel a cserkészés közben imitt-amott elkövetett hibákat is, ezért tanulhatunk tőle. Az értelmes vadász ugyanis nemcsak a maga, hanem más hibáján is okul.

A legértékesebb és legérdekesebb részei a könyvnek azok, amelyek a Tiroli Alpokban a szarvasbögésről és a zergék üzekedéséről szólnak. Igen sokat olvastunk a Kárpátok fejedelmi szarvasbikájáról és jól ismerjük hazánk erdeinek őszi varázsát, amikor a szarvas bennük orgonál. De a szarvasbögés varázsa az Alpok fenséges díszletei között a magyar vadász előtt ismeretlen. Noha az öreg tizenyolcas bika, amelynek agancsa az Alpokban kiváló minőségű, nem éri el a magyar vagy a kárpáti bika agancsának méreteit, a cserkészet reá és elejtése a természetimádó vadásznak éppen olyan örömet szerez, sőt talán bizonyos szempontból még hangulatosabb, de a terep nehézségei és a táj nagyszerűsége folytán bizonyára másképpen boldogít. Ezt értjük meg *Caminneci* könyvéből; az alpesi vadászat sajátos varázsának ez a feltárása az, ami ezt a könyvet különösen értékessé teszi.

Boroviczény Aladár

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ÁLLAT-
ÉS NÖVÉNYKERTJÉNEK KÖZLEMÉNYEI

A nefelejts virágtábláinkon. Az áprilisi szeszélyes időjárás, mint mindenütt, állatkertünkben is igen éreztette hatását. Megzavart kertészeti munkálatainkban és majdnem tizenegy nappal késleltette virágos növényeink virágzását. Ezen nem csodálkozhatunk, hiszen már évek óta nem volt áprilisban olyan nagy az éjszakai lehülés, mint az idén. A hőmérő — feljegyzéseink szerint — tizenegyszer süllyedt éjszaka fagypontra alá.

Rendes tavaszi időjárás esetén a muskátlik ötven százaléka már április második felében szokott virágozni. Ezidén pedig félig kihült melegágyainkban május közepe előtt alig láttunk virágzó muskátlit. Hasonlóképpen megkészt a nefelejts ideji virágzása is.

Kerti-nefelejts (*Myosotis silvatica culta*).
Haller László dr. felvétele.

A kerti-nefelejts az Európában, Szibériában és a Keleten honos erdei-nefelejtstől (*Myosotis silvatica*) származik. Az erdei-nefelejts nagyon változatos faj; öt alfaját, sok változatát és alakját ismerjük. Egyik a havasi-nefelejts (*Myosotis alpestris*), s mert valamikor azt hitték, hogy a kerti-nefelejts ektől származnak, a régebbi kertészeti munkákban a kerti-nefelejts a »havasi-nefelejts« nevet viseli.

Tudnivaló, hogy a nefelejtset virágágyainkban rendszerint szegélynövénynek használjuk. Idén is a jácint- és tulipánagyakat vele szegélyeztük. A márciusi napsütés a jácintokat és tulipánokat kicsalta a földből és korai virágzásra serkentette, de a szegélynövény, a nefelejts később virágzott. Ezért az elvirágzott hagymás növények mellől a még nem virágzó szegélyt, a nefelejtset kiszedtük és részint cserépbe ültettük, részint a szabad földbe, más virágtáblára telepítettük át. Ez a munka igen jól sikerült, mert erre az időjárás kedvező volt. Az áttelepített növények a hűvös, nyirkos, párás levegőben nem fonyadtak el.

Új helyük a főkaputól a pálmaház felé vezető sétány mentén, egy hosszú virágágyban volt. Ebben az egy-szere virágzó kétezer tő kék nefelejts igen szépen érvényesült. Ott azonban, sajnos, nem sokáig maradhatott, mert már a nyári növényeket kellett kiültetnünk. Ezt már nem lehetett halogatni, mert közben a kiültetésre szánt palánták és más növények annyira előrehaladtak fejlődésükben, hogy a késedelem nagyon megviselte volna őket. Júniusban tehát a nefelejtset ismét áttelepítettük, mégpedig végleges helyére, a megfelelő nagyságú cserépekbe. Az átültetett növényeket napos helyre

tettük, hogy magjuk jól megérhessék. Ha majd ennek az ideje is elérkezett, a növényt közvetlenül a föld fölött levágjuk, megszáritjuk és kipergetjük belőle az érett magot.

Augusztusban a magokat megint a szabad földre vetjük és folytatjuk a növények tenyésztését a jövő tavaszi virágzásra.

Király

Fiatal ajakos-medvéink. Viszontagságos, hosszú tengeri utazás után kerültek hozzánk. Ajándékozójuk, *gróf Széchenyi Zsigmond* tudta, hogy a budapesti állatkertben ilyen medve nincsen, ezért indiai vadászkirándulásának ezt a két élő zsákmányát elhozta nekünk ajándékba. Előindióból, Bohpál vidékéről származnak. Megérkezésük alkalmával nem voltak valami ragyogó állapotban.

A két fiatal ajakos-medve és gondozójuk. *Szabó Ferenc dr.* felvétele.

Megviselte őket a hosszú utazás, gubancosak, piszkosak és rosszkedvűek voltak. Sorsukkal nem lehettek valami nagyon megelégedve, mert néhány napig mindenkivel nagyon gorombán viselkedtek és egymással is folyton marakodtak. Haragjukat erős, éles visító hanggal fejezték ki. Amikor szállítóládájukból kibújtak, hamarjában fel sem ismertük fajukat, csak később derítettük ki nagy örömmel, hogy ajakos-medvék. Ez az Indiában honos medvének legérdekesebb alakja. Meghatározása könnyű feladat, mert lapos feje és csaknem ormányszerűen megnyúlt ajka biztos ismertető jele.

Az ajakos-medve hazája Előindia, a Himalája lábától Ceylonig. Sokat üldözik és vadásznak rá, mégis elég gyakori. Az európai állatkertekbe aránylag kevés kerül belőle, pedig egyike a legkedvesebb medvéknek. Alakja és szőrözete eltér a többi medve alakjától. Zömöktestű, rövidlábú állat, hosszúszerű fényesfekete a szőre, úgyhogy amikor gyorsan fut, élő szörlabdának látszik. Minden mozdulata a lomhaságnak és ügyességnek mulatságos keveréke. Különösen a fiatalok játéka szórakoztató, mert a nap legnagyobb részét bírkózással töltik. Amikor pihennek, kutyamódra összekunkorodva és egymásba kapaszkodva, fekszenek, úgyhogy az avatatlán néző észre sem veszi, hogy ketten vannak.

Az ajakos-medve főképpen növényevő. Érdekes, hogy a bocsok megnyúlt ajkukkal milyen erősen tudnak szívni,

különösen, amikor valami folyadékkal táplálkoznak. Hangosan szürcsölnek. Ingerlékenységük és vadságuk hamar elmúlt és most már jóbarátságban vannak ápolójukkal. Az új környezetet és táplálékot is megszokták. Körülbelül négy-öthónaposak. Az egyik hím, a másik nőstény. Gyorsan fejlődnek és biztos, hogy játékos természetükkel nagyon megkedveltetik magukat közönségünkkel.

Az ajakos-medve állítólag a fogságban is jól szaporodik. A bocsok száma kettő, ritkán három. Érdekes, hogy az anyamedve az újszülötteket a hátán hordozza és a bocsok már jó nagyok, amikor veszedelem esetén a gyors menekülés kedvéért még egyre visszakapaszkodnak anyjukra.

A budapesti állatkert ritkán kap ilyen értékes ajándékot, mert kevés az olyan lelkes támogatója, amilyen *gróf Széchenyi Zsigmond*, aki költséget nem sajnálva, a bocsokat Indiából Velencébe szállíttatta és útközben tápláltatta és gondoztatta. Velencéből megbízott szállítónkkal Budapestre hoztunk őket, ahol remélhetőleg hosszú életüket fogják tölteni.

Szabó dr.

Egy állatkerti pele téli álma. Tavaly októberben egy pelét kaptunk ajándékba és mivel az időjárás akkor még enyhe volt, a szabad levegőn lévő mókusketrecbe tettük. A pele azonban csakhamar eltűnt és szorgos vizsgálat után megállapítottuk, hogy a ketrec aljában, a mókusok mászófája tövében olyan mélyen ásta magát a földre, hogy nem tudtuk előkeríteni. Belenyugodtunk a dologba, még néhány napig figyeltük a fa tövében a kotorék nyílását, de a pele nem mutatkozott, ezért azt hittük, hogy elpusztult s a lyukat betapasztottuk. Ezzel a pele ügyét elintéztünk véltük.

Tavasszal a mókusházban mindíg nagy elevenség támad, mert a télen kis ládikájukban meghúzódó mókusokat a napsugár és a melegebb idő búvóhelyükből kicsalja és fürge játékkal szórakoztatják a közönséget. Május első hetében észrevettük, hogy az ősszel betemetett lyuk körül friss föld van. Azt hittük, a nyílást mókusaink bontották ki, s hogy az őszi eset meg ne ismétlődjék, elrendeltük a lyuknak cementtel való kiöntését. Kőművesünk hozzáfogott a munkához, de nagy meglepetésére hirtelen egy szürke kis állat, a tavaly ősszel eltűnt pele ugrott ki a nyílásból. Tehát nem pusztult el, csak a hét hónapig tartott téli álomba merült. Ezzel a hosszú

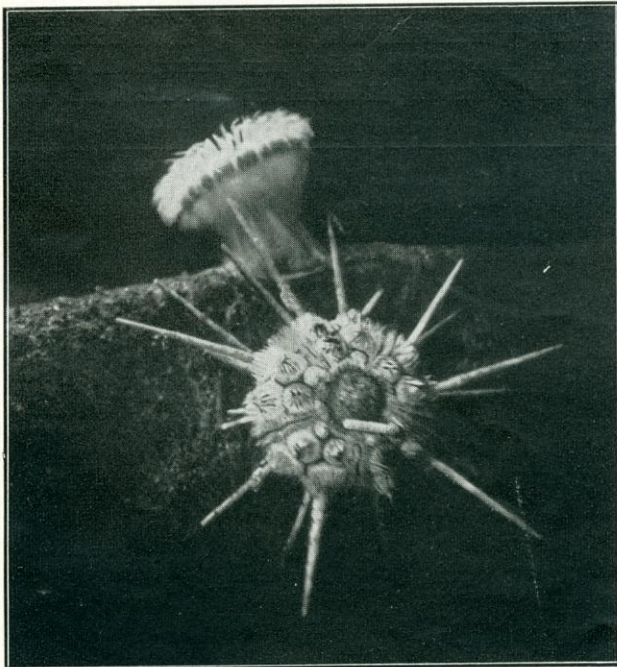
Az állatkerti nagypele. *Szabó Ferenc dr.* felvétele.

alvásával bebizonyította, hogy nem méltatlan a nevére; ugyanis a pele természettudósainktól a »nagyalvó« jelzöt kapta, mert a valóságos téli álomba merülő összes állat közül a legjobb alvó. Álma nemcsak sokáig tart, hanem olyan mély, hogy szinte megdermed. Egyik helyről a másikra vihető, mégsem ébred fel. A legkorábban merül téli álomba. Amint a levegő hőmérséklete állandóan + 15 fok alá süllyed, a pele eltűnik és mindaddig, amíg tavasszal a hőmérő nem mutat 18—20 fokot, nem bújki elő téli rejtekhelyéről. Kísérleti megfigyelések szerint ébredését mindig izomrángatózás előzi meg, majd mély bódultságából lassan felébred és folytatja szokott életmódját. Ébredését sajnos nem figyelhettük meg, de azzal, hogy pontosan tudjuk alvásának időtartamát, egy újabb adattal bizonyítjuk annak a régebbi megfigyelésnek helyességét, hogy a pele hét hónapig egyfolytában tud aludni, anélkül, hogy közben felébredne. Hogy pelénknek az alvás nem ártott meg, annak bizonyítéka ürge viselkedése; alkonyattal ketrecében fel s alá szaladgálva, játékosan keresi élelmét. Szabó dr.

A tüskésbőrű-állatok az akváriumok legérdekesebb lakói közé tartoznak. Alakjuk és színük annyira változatos, hogy az egyes fajok egymással való rokonságát szemre megállapítani bajos dolog. Ki gondolná, hogy a félgömb alakú tengerisün, amelynek testét kemény páncél fedi és hegyes tüskék borítják, a tengericsillagokkal és tengeriugorkákkal közeli rokonságban van. A tüskésbőrűek a tengerben sziklákon vagy a tenger fenekén a homokban, iszapban élnek. Számtalan apró tapadó lábacskaikkal haladnak tova. Ezekkel a lábacskaikkal a szilárd talajhoz olyan erősen tapadnak, hogy gyűjtésük alkalmával a lábacskaik gyakran leszakadnak.

Amilyen változatos a tüskésbőrűek alakja, olyan az életmódjuk is. Egy részük kagylókkal, csigákkal, sőt elhullott apró állatok húsával táplálkozik, más részük tengeri moszatokon él, de van olyan is köztük, amely iszapot, állati hulladékot eszik.

Az állatkerti akváriumban a tüskésbőrű-állatoknak több fajtát tartjuk. Életmódjuknak megfelelően vagy

Lándzsás-tengerisün az állatkerti akváriumban.
Szombath László felvétele.

a homokon — esetleg a homok felszíne alatt — élnek, vagy a medencék oldalára, a sziklára tapadnak. Több példány évek óta akváriumunk lakója.

Legfeltűnőbbek a tengericsillagok. Ezeket több medencében gondozzuk. Az egyik medencében a kéktengericsillagok (*Asterias tenuispina*) vannak. A narancs-sárga-tengericsillagok (*Astropecten aurantiaca*) három medencét foglalnak el. Érdekesek a mozgékony kígyókarú-csillagok (*Ophioderma lacertosa*).

Az egyik medencében a tengerisünöket találjuk. Ott van a sötét ibolyaszínű kövisün (*Paracentrotus lividus*), az ugyanolyan színű, de fehérhegyű tüskékkel borított nagy-tengerisün (*Sphaerechinus granularis*), az apró-tengerisün (*Psammechinus microtuberculatus*) és a ritka lándzsás-tengerisün (*Cidaris cidaris*). Utóbbinak ritkán álló, gyufaszál vastagságú és hat-nyolc centiméter hosszú tüskéi vannak.

A tengeriugorkák két fajtát szereztük be. Egy kisebb medencében a díszes-tengeriugorka (*Stichopus regalis*) a sziklák repedésében húzódik meg. A bojtos-tengeriugorka (*Cucumaria planci*) pedig a csövesférgek medencéjében látható. Szombath

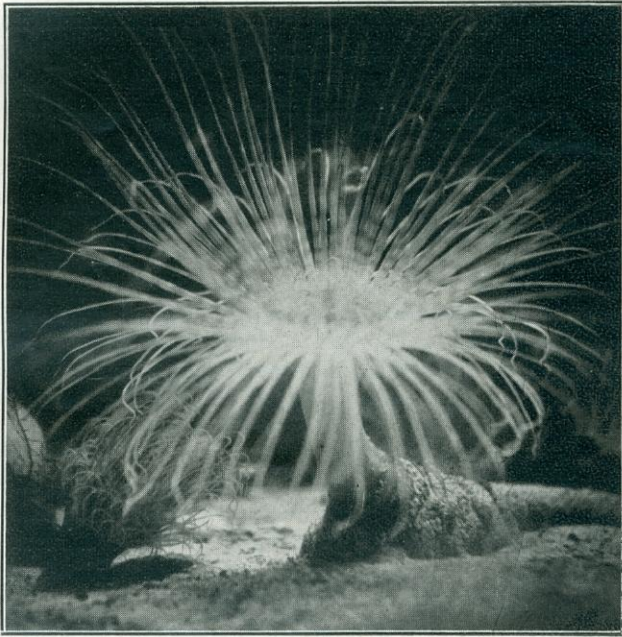
Tengerikörcörsin- vagy *Actinia*-gyűjteményünk az idei nagy tengeri szállítmánnyal ismét gyarapodott, sőt új fajokkal is gazdagodott. Ezek az érdekes virágállatok az akvárium közepén, a kupola alatt lévő medencékben gyönyörködtetik a közönséget.

Változatos alakú, különböző nagyságú és sokféle színű tengerikörcörsint ismerünk. Törzsük hordóhoz vagy hengerhez hasonlít, ennek belső ürege a gyomor. A törzset vastag, hosszában redőzött bőr védi. A test alsó vége többnyire vaskos talpkoronggá alakul, ezzel olyan erősen tapad a sziklához, hogy még az erős hullámvérés sem tudja róla letépni. Az *Actinia* általában keveset mozog és helyét csak nagy ritkán hagyja el. Ilyenkor a talpkorong egy részét előre csúsztatja, majd az új helyen megtapadva, teste hátramaradt részét is maga után húzza. A test felső végén van a szájníylás, ezt több körben elhelyezkedő karerdő veszi körül. A mélytengeri-*Actinia* tapogatókarja levélalakú, a legtöbbé azonban hengeres és a végén lévő nyíláson át belül vízzel telt. A virágszirmokhoz hasonló színes tapogatók alapján nevezzük az *Actiniákat* tengerikörcörsinnek.

A különböző színű, mozdulatlan *Actiniákkal* telt medencék valóban a virágosboltok kirakatához hasonlítanak. Az állatkerti akváriumban látható *Actiniák* közül az óriás lila krizantémumhoz hasonló tengeri-árvalányhaj (*Anemonia sulcata Penn.*), a változatos színű hengerestengerirózsa (*Cerianthus membranaceus Spall.*) és a rövidkarú homoki-tengerirózsa (*Cereactis aurantiaca Andr.*) tartozik a legszebbek közé.

A nyugodtan egy helyhez tapadó tengerikörcörsin tapogatói lágyan ringatóznak. Amikor azonban kisebb hal, rák vagy kagyló kerül közelébe, a prédát lebegő karjaival villámgyorsan megragadja és mohón gyömszőli a szájníylásán át a gyomortüreg előrszébe. A csipeszszel nyújtott nagyobb húsdarabokat is szívesen fogyasztja el. A rákok megemészthetetlen páncélrészeit és a kagylóléjakat egy-két nap múlva ismét szájníylásán át adja ki magából. A gyanútlan *Actiniát* egyszer-kétszer papírgombóccal is rá lehet szedni, de mintha csak emlékezne arra, hogy pórul járt, máskor már nem fogadja el, hanem félnken összehúzóódik.

A legtöbb *Actinia* petéikkel szaporodik és némely fajoknak a fogságban is vannak ivadékaik. Az érett petékből szemmel alig látható, csillangósörös lárvák

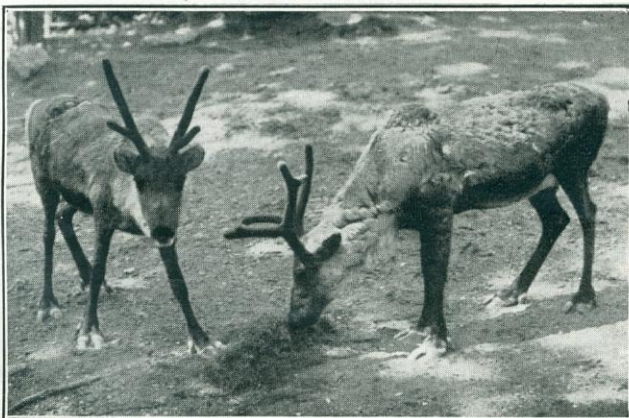
Hengeres-tengerirózsa az állatkerti akváriumban.
Szombath László felvétele.

kelnek ki. Ezek a lárvák, vagy úgynevezett Planulák, minden évszakban, főképen pedig nyáron jelennek meg. A csillangóruha, akárcsak a búzatábla a szélben, mindig egy irányban hullámozik. Ennek segítségével a lárvák úszva keresik meg a neki legmegfelelőbb helyet. A megtelepedett lárvák csakhamar elveszítik csillangóit és néhány nap múlva már kibújnak az első tapogatók.

A tengerikörcs minden tengerben él, a legtöbb azonban a mérsékelt égövben, főképen a Földközi-tengerben honos. A parthoz közel eső, sekélyebb vizet kedveli, de találtak már Actiniát a tenger ötezer méternél nagyobb mélységében is. Az állatkerti akváriumban látható Actiniák mind Olaszországból származnak. Üveg-edényekben utaztak és valamennyi élve jutott el hozzánk.

Stokovszky

Állatkertünk taráncszarvasai. Az ember a szarvasfajok közül csak a taránc-, másnéven rénszarvast szelídítette meg annyira, hogy háziállatnak is használja és tenyészt. A taráncszarvas alakja korántsem olyan szép és nemes, amilyen a mi gímszarvasunké. Farának szélessége, otromba feje és nyaka, rövid lába és széles patája nem valami tetszetős. Hazájában, Grönlandban,

Az állatkerti taráncszarvasstehenek. Haller László dr. felvétele.

Norvégiában, Szibériában és Alaszkában sokféle használhatósága miatt mégis a legértékesebb állat. A többi szarvastól abban is különbözik, hogy a tehénnek is van agancsa.

Ha az állatkertben kifutójuk előtt megállunk, érdekes ezeket az állatokat szemügyre venni. Egész testalkatuk, minden érzékszervük alkalmazkodott az eredeti hazájukban lévő életkörülményekhez. Azokon az északi tájakon ugyanis nyáron gyéren fűves puszták, mocsarak és ingoványok, télen pedig határtalan hómezők vannak. A taráncszarvas széles patáját szükség esetén még jobban szétterpesztheti, ami nagyon megkönnyíti járását akár a süppedő ingoványban, akár a havon és a síkosra fagyott jégen, valamint hasznára van, amikor a folyókat, vagy tavakat átússza.

Táplálék dolgában — egyes megfigyelők szerint — válogatós. A finom alpesi fűveket, zuzmókat és a taráncsósokát eszi a legszívesebben és kiválasztja a törpenyírfa rügyeit és fiatal hajtásait másfajta nyírfák közül. Valószínű azonban, hogy nagy szükségben más növényi táplálékkal is megelégszik. Az állatkertben nem éri hiányát az északi növényeknek és szívesen fogyaszt másfajta takarmányt is, mert a zuzmót és hazájának más növényeit ritkán tudjuk számára beszerezni. Legkedvesebb csemegéje a korpából, zabból, tengeridarából, szójababból és lenmagból készült keverék, de szívesen megeszi a lucerna leveleit is, szárát azonban otthagyja. Ezekon kívül — noha nem tartozik rendes takarmányához — nagyon szereti a sárgarépat, káposztát, vadgesztenyét, sőt a fagyöngyöt és a fiatal hajtások rügyeit és leveleit is.

Állatkerti taráncszarvasaink szülei 1928-ban Németországból kerültek hozzánk. Az öregek azóta elpusztultak, előbb azonban életet adtak annak a két tehénnek, amelyet ma is láthatunk kifutójukban. 1928 óta háromszor telepítettük át őket a kert területén. Először a kis sziklán, a »Norvégház« fölében lévő kifutóban voltak, majd lekerültek arra a helyre, ahol most az öregek vannak, végül 1936-ban a várrom tövében épült meg szép tágas kifutójuk. Azóta a tehénnek mellé már két bikát vásároltunk, de mind a kettő, sajnos, elpusztult. Reméljük, hogy nemsokára, a külföldön elterjedt száj- és körömfájás miatt elrendelt határzár feloldása után, új bikát hozhatunk és az állatkert látogatói jövőre megint borjakat is láthatnak az öregek mellett. Haller dr.

Az Állatkert ajándékozási. 1938 január, február, március, április és május havában a következő ajándékok érkeztek az állatkertbe: *Berekböszörmény* község *Előjáróságától*, *Frank Ivántól*, *Szabó Gyulától*, *Heller Emiltől* és *Lenkei Lehel*től egy-egy egerészölyv; *Lakits Ete*lától egy *Kentia*-pálma; *Gróf Tisza Kálmántól*, *Gróf Zichy Raj*aeltől, a *Gödöllői Baromfitenyésztők Egyesületétől*, *Máthé Domonkostól* és *Baranyai Józseftől* egy-egy erdeiszalonka; *Graefl Andortól* egy vöröskánya és egy kerecsenszölyv; *Pál Bélától* egy vörösvércse; *Bolmay Jánostól* és *ifj. Mor*tin *Ervin*től egy-egy kukuk; *Simonik Ottónétól* egy fekete-rigó; *Gombos Gézá*tól, *Gergely Józseftől*, *Salvátor Intézet*től, *Karcagról* és *Hódosi Kovách Gézá*tól egy-egy lángbagoly; *Wertmüller Ilonától* egy fehérgólya; *Juhász Jánostól* és *Baumgartner Nándortól* egy-egy vizisikló; *Willerding Józseftől* egy nagy-károkatona és egy naphal; *Kállai Sándortól* és *Szilágyi Jolántól* egy-egy szarka; *Polgár Gézá*nétól hét kacagógerle; *Nuridsán Lajostól*, *Németi István*tól és *Tapfer Páltól* egy-egy karvaly; *Babochay Kálmántól* egy macskabagoly; *Vojtiska Zoltántól*,

Fábián Sándortól, dr. vitéz Görgő Tibortól és Tihanyi Lajostól egy-egy kisvöcsök; Kosztká Gusztávtól három kacagógerle; Karacs Sándortól, Kiss Józseftől és Aczél Józseftől egy-egy mocsáriteknős; Kiss Ernőtől és Sürü Jánostól egy-egy szárcsa; Auer Gyula és neje örököszeitől egy pálma; Polka Ernőtől két vadgerle; Nagy Károlynétől egy danka-sirály; Cziffery Zsigmondtól egy zöldlábúvizityúk; a M. kir. Madártani Intézetből két egerészölyv és egy nádírigó; Szemere Istvántól egy lilik; Köves Jánostól egy őz; Huszár Jenőtől, Marsner Gusztávtól, Tanczik Sándornétől és Paskovits Sándortól egy-egy sündiszónó; Jaurik Ignáctól egy tengerimalac; Gágyi Ferencről, Szárnovszky Jánostól, Jeney Györgytől és dr. Mann Mórnétől egy-egy mókusz; Felix Józseftől egy kuvasz; Vargya Lászlótól egy táncosgergő; a török-bálinti Mabi-szanatóriumból két pézsmapatkány; a Mezőgazdasági Múzeumból, Kemény Lászlótól, ifj. Nagy Gyulától és dr. Vimmer Károlynétől egy-egy vörösróka; Korányi Dezsőnéől egy Ficus; Boros Károlytól egy vetésivarjú; Marosán Jenőtől két csonttollú-madár; Nemedi Sándortól egy zöldike; Schambauer Istvánnétől egy hullámospapagáj; Behringer Józseftől egy csóka, dr. Bencze Sándortól egy meggyvágó, Vitéz dr. József Ferenc királyi herceg Öfenségétől egy Chamaerops excelsa és egy Phoenix; Fidy Györgynétől két Araucaria; Sági Lajostól és Nagy Pétertől egy-egy csonttollú-madár; Sárhegyi Károlytól egy kerkeréce; Kovács Ferencnéől két mocsáriteknős; a »Gábor« autószerelő műhelytől egy vörösbegy; Láng Endrétől egy zöldgyík; Sziváczky Sándortól négy fácán; Vlaszaty Jánostól egy komondor; Weber Gézátlól két mókusz; Zellinger Paulusztól egy pele; dr. Kozma Jenőtől hét vörösrókakölyök; Molnár Ferencről egy puli; Gróf Széchenyi Zsigmondtól két ajakosmedve; Badóczy Zoltántól egy házinyúl; Gróf Zichy Rajkától egy borz; Spinner Györgytől egy rézsikló; Frideczky Kálmánnétől egy szajkó; Ormos Istvántól és Zsidy Bélától egy-egy erdei-fülesbagoly; Várkonyi Gyulától egy erdeisikló; Frankel Ernőtől két páva és Bankó Emiltől egy Ficus.

Az 1938 január, február, március, április és május hónapokban beérkezett ajándékokat ezúton is hálásan köszöni az

Állat- és Növénykert igazgatósága.

MATYI, A SZELID GÓLYA TÖRTÉNETE.

Írta: Király Iván.

Esteledett. Miklós-nap táján ezzel nem mondunk semmi különöset, mert idekűnn, a Hanságon már korán esteledik. Alighogy a nap elhagyja a delelőt s a földszigeti gyárkémény fölé ér, füstölögni kezd a Rába. Először a meder telik meg cafatosan szívárgó párákkal, de azután kiosonnak a rétekre is és ellepik a laposokat. Észre sem veszi az ember, a metszéshez vezető út mellett álló fűzek már kötésig állnak a ködben, s ahol előbb még a nap halvány korongja mutatkozott, csak aranszínű ködfolt tetszik át a fojtogató páratengeren. Valahol, fenn, a ködborította föld fölött, a magasságban libasereggek húztak a Fertő felé. Gágogásuk két ajtón át is bejajdult az álmosítóan meleg konyhába. Sándor bácsi alatt megreccsent a szék. — Üdöváltozás lesz! — állapította meg. Nem volt ez hiábavaló beszéd. Tudja

ő hatvan év tapasztalataiból, ha a madarak »nehezen vannak«, mindig időváltozás következik. Itt nőtt fel a Hanság keleti szélén, gyermekora óta vigyáz itt hercegi ura fűvére és nádjára, vadjára és halaira emberszemlátásnyi területen.

Felemelkedett. Bizony már nehezen mozgott. A sok vizet járt csizmákba szorított lába elalélt, ahogyan a széken bóbiskolt keveset. Hanem a vadlibák... Kialudt pipáját zsebébe süllyesztette és kilépett a házból. »Duna«, a házörző ott termett mellette s kérdően nézett gazdájára. Sándor bácsi azonban rá se hederített az ebre, hanem felballagott a Rábca hídjára és megegyeszer végignézett a Hanságon. Az útmenti fűzfák már eltűntek a ködben, a híd alatt is vastagon hömpölygött a köd a vízfolyással lefelé, a nap már elsötétedett s kezdett az egész világ szürke lenni. A Rábán felül, az üres nyári aklok gerendáin a verebek cserregve gyülekeztek éjszakára, a partoldalon búbospacsirták panaszosan kerestek jó, szélvédett rögöt, s a rábamenti csonka fűzfák odvából, akár valami kisértet, egy kuvik indult lármásan alkonyati vadászatra.

Sándor bácsi ezerszer látta és hallotta a megszokott képet. Megfordult és szépen visszaballagott, hátra, a gazdaságba, ahol a disznók már sivalkodva követelték az enniválót s az istállóból a fejés és etetés szelíd hangjai hallatszottak. Már éppen nyitni akarta az istállóajtót, amikor hirtelen szárnyzuhogás hallatszott, a Madárerdő irányából egy sötét árny tűnt fel és kalimpálva telepedett le a pajta mellett, a hatalmas szénaboglyára. Sándor bácsinak a lélekzete is elállt a csodálkozástól. Megismerte; gólya volt. Gólya, itt, Miklós-nap előestéjén, ilyen még ő sem látott, pedig már hetven éve járja a »hanyik« réteket. Közelebb ment hozzá. Iám, milyen csapzott a tolla, milyen piszkos, milyen kimerült! Alig áll a lábán. De Sándor bácsinak van szíve, hiszen gyermekkorától közöttük él. Hej, mielőtt a Nyirka-majort itt, alább, le nem bontották, mennyi volt a gólyafészek! Volt már úgy is, hogy egy-egy sérült, vagy fejletlen fióka visszamaradt és áttelelt az istállókban. Ezúttal is úgy lesz.

Kihozta a létrát a pajtából, hogy a fáradt vándort lehozza, de amint a boglyához támasztotta, a gólya néhány bágyadt ugrással a levegőbe emelkedett és átlibbent a pajta tetejére. Oda az öreg már nem tudott utánamenni. Hanem majd a szolgálgyerek. — Te Pista! — Már jött is, hetykén, fiatalosan. Megértette a szót. Támasztotta a létrát. Kúszott fölfelé a pajta nádas tetején, kapaszkodott, támaszkodott a szorítóléceken. A gólya nyugtalanul nyújtogatta nyakát, méregette az egyre fogyó távolságot, aztán, amikor a szolgálgyerek már feléje nyúlt, kétségbeesett mozdulattal felemelkedett; néhány erőlködő szárnycsapás után zizegő szárnya szétvágta a ködöt, a lebegő nyirkosság mögöttes össze-csapott és elnyelte az este. A suhogás még elárulta, hogy valamerre Bősárcány felé, tehát a megkezdett irányban szállt tovább.

Sándor bácsi behallgatódzott a messzeségbe. Az udvaron a nyárfák kopasz koronája csak úgy roskadozott a némaság alatt. — Szegény pára! — sajnálkozott Sándor bácsi, mert már sokszor látott szomorú állati sorsot és a szenvedőkkel érzett. Aztán belépett az édes-tejszagú istállóba, ahonnan állatok maszatolása hallatszott a nyitott ajtón át és langyos pára ömlött ki a nyirkos, barna estébe.

*

Így beszélte el nekem Sándor bácsi félévvel később a titokzatos vándor megérkezését, amikor egyik hansági sétámon nála megpihentem. A történetnek azonban még nincs vége, most én veszem át a beszéd fonalát.

Két nappal az elmondott esemény után Bősárkányból bejáró tanítványaim jelentették, hogy előző napon, december 6-án — a tanítás szünetelt — a déli verőfényes órákban a Hanság felől egy gólya érkezett a községbe. Letelepedett egy háztetőre és fáradtan sütkérezett, tollászokodott. Az iskolásgyermek a szokatlan látványra összecsoportosultak s előbb csak bámulták, aztán szokásos falusi verssorokat kiáltottak feléje, sőt a vásottabbak dobálni kezdték. A fáradt gólya csak egy-egy házzal libbent odébb, de amikor látta, hogy üldözői követik és egyre tolakodóbbak lesznek, felkerekedett és nyugati irányban eltávozott a községből. Acsalag felé repült.

Egy hét múltán az acsalagi korcsmáros azt üzenté, hogy van nála egy gólya, nem volnék-e hajlandó esetleg az iskolának megvásárolni. Szót értettem igazgatómmal, aki igen nemesszívű állatbarát. Beleegyezett a gólya megvásárlásába, sőt a madár tartásának költségeit saját zsebéből vállalta. Így került a titokzatos »hanyi« gólya — mert csak az lehetett — a csornai állami polgári fiúiskolához háziállatnak és a »Matyi« nevet kapta.

*

Beköszöntött a zord tél. Matyit az épület alagsorában, a szerszámkamrában helyeztem el. Felszórattam jó vastagon fűrészpórral, egyrészt tisztasági szempontból, másrészt, hogy lába a cementen ne fázzék. Ott töltötte a telet. Öntözőkannában elegendő víz volt előtte, gyakran ivott belőle. Csőrét félig bele mártotta és szétvágta vele a vizet, mint ahogyan a pásztor »megfújja«, amikor a vödörből inni akar s a vízen valami úszik. Ennivalót jócskán adtak neki a tanulók, hiszen a disznóölés időszaka volt. Szívesen megette a baromfi belső részeit, de a verebet is kedvelte, szemhunyorítás nélkül lenyelt egymásután hatot-nyolcat. Eltartott négy-öt percig, amíg egy-egy vaskos falatot rendkívül rugalmas bázrsingján lenyeldekelte. A kövér falat útját egész nyakán végig szemmel lehetett követni. Nagyon megakadt, ha valami állati belet evett s az csőrére hurkolódott. A bél egyik vége már a bázrsingjában volt, a hurok meg a csőrén, sokszor még az ornyílását is eltakarta. Ilyenkor csőrével addig csapkodott, míg a falat fel nem csúszott megint a szájába, a hurok kitágult, kiakadt a csőrből s a falat újra lecsúszhatott.

Igen szelíd, bizalmas volt, ebből arra következtettem, hogy a szokatlan időben fogságból szabadulhatott ki. Itt lenni, a Rábaközben igen gyakran van gólyafészkek a háztetőn vagy kéményen. A Németország szomszédos falvaiból erre járó tyúkászok szívesen adnak néhány pengőt gólyafiókákért s bizony akad

olyan kapzsi gazda, aki lelkiismeretfurdalás nélkül zsebvágja értük a pénzt. A tyúkász azután továbbadja jó pénzért valami osztrák, talán éppen bécsi korcsmárosnak... hírverőnek. Egyik másik évben annyira rákaptak erre, hogy a szentivánnapi csornai vásáron a csendőrséget is több ízben felszólítottam ennek megakadályozá-

»Matyi« az iskola kertjének sziklacsoportján. Király Iván felvétele.

sára, sőt a soproni vámkirendeltséget is megkértem a beavatkozásra, ami eredménnyel is járt.

Ha valaki a szerszámkamra ajtaját nyitva hagyta, Matyi azonnal kísétált rajta s miután az alagsorban mindent alaposan megnézett, hatalmas szárnya segítségével fellépkedett a földszintre és kísétált a hólepte udvarra. A hideg és a szokatlan világítás azonban visszatérésre kényszerítette. Máskor az emeletre is felsétált, sőt egy ízben a nyitott ajtón át megjelent az egyik tanteremben, ahol a két felső osztály éppen önképzőköri gyűlést tartott. El lehet képzelni a tanulók örömjön-gását, amikor a szokatlan vendéget megpillantották.

Márciustól kezdve a nappalt már az udvaron töltötte, áprilistól pedig már éjszakára is künn maradt. Az éjszakát rendszerint valami magasabb helyen, farakáson, trágyakupacon töltötte. A tanulók futkosása nem

zavarta, a legsűrűbb tömegben is megőrizte méltóságát. Ha egy fiú elállta az útját, feléje vágott és sípító hangon rendreutasította. Ha bosszantották, farktollait legyezőszerűen szétvágta, szárnyát félig leeresztette és erélyesen kelepelt; ilyenkor mozdulatai fölényesen önérzetesek és szemrehányók voltak. Az udvaron falatozó gyermekeket megkönyékezte s a feléje dobott húsfalatokat bámulatos ügyességgel elkapta, újra a levegőbe dobta és egyenesen a torkába hullatta. Ha kenyeret, vagy számára értéktelen más falatot dobtak, hagyta, hogy a földre essék s a merénylőt kelepeléssel szidalmazta. A tanulók gazdasági gyakorlatain szorgalmasan részt vett s az ásóval, kapával kifordított rovarokat, férgeket kiszedte a földből. A gilisztát különösen kedvelte. Mindig a csőre hegyével fogta meg, feldobta s a torkába eső férget lenyelte. A dolgozó tanulókhöz is igen bizalmas volt, ásás közben mindig vigyázni kellett, hogy a szerszám valami kárt ne tegyen benne.

Szárnytollait nem vágtam le, ezért Matyi repülni is tudott. Amint közeli környezetével megismerkedett, kíváncsi lett a távolabbi környékre is. Napközben ellátogatott a közelben lévő téglagyári gödrökbe. Onnan egyízben — husvét táján, éppen a gólyák megérkezésének idején — egy másik gólyával láttuk elszállni, a község északi vége felé, ahol már évek óta tudtam egy csonka djófán gólyafészket. — Matyi házasodik — állapítottuk meg. Udvarlását azonban alkalmasint nem hallgatták meg, mert hamarosan visszatért az iskola udvarára és nem járt többé kalandok után.

Az iskolán kívül legkedvesebb tartózkodási helye a Rábaközi Sportegylet közeli díszkertje, a Vilmos-kert volt, ott a kertészekkel igen megbarátkozott. Ez a barátság természetesen érdekbarátság volt, mert sok gilisztát, egeret, sőt közbe-közbe egy-egy vakondot is kapott tőlük. Egyszer szemtanúja voltam a következő bámulatos jelenetnek: A Vilmos-kertben a kertész vakondot vágott ki, mert az egyik virágágyon sok kellemetlenséget okozott. Kereste Matyit, hogy neki adja a zsákmányt. Nem volt sehol. — Hová lett a gólya, hiszen még az imént itt szedte a gilisztákat? — Egyszer csak megpillantjuk ám fölöttünk, nagy magasságban körözött; annyira magasan volt, hogy alig látszott. A kertész tréfásan feléje mutatta a vakondot, egyikünk sem gondolta, hogy ilyen messziről meglátja. Pedig meglátta. Abban a pillanatban zuhanni kezdett, eleinte csavarvonalban, majd merőlegesen alá, szárnyát mereven tartva és lábával kalimpálva, viharszerűen zúgva, közöttünk termett, röptében kikapta a kertész kezéből az áldozatot, néhány méterrel odébb földet ért s a zsákmányt egyszerre lenyelte.

Mivel hétről-hétre messzebbre elszállt, meggyűrűztem. Erről aztán mindenki megismerte, akárhol találkozott vele. Egyes hírhozók Csornától hat kilométernyire a szilsárkányi mocsaras réteken látták s egyszer...

...egyszer pedig jó emberek tört lábbal hozták be a szintén hat kilométerre lévő Barbacsi-tó rétjeiről. Az őrzőgyerekek megdobták. A szerencsétlenül járt gólyát egy nemesszívú állatbarát vette pártfogásába, s a tört csüdöt szabályszerűen gipszbe tette. Néhány nap múltán már rá tudott állni, további néhány nap elteltével már járkált, s egy hónap múltán a gipszet le lehetett venni róla. A csont összeforrt ugyan, de már nem volt egyenes.

Matyi nem ment többé kirándulásra. Az iskola udvarán vagy a Vilmos-kertben töltötte napjait. Ha kedve kerekedett, felszállt a magasba körözni, ilyenkor

útrakészülő társakkal is találkozott, de nem tartott velük, bármennyire óhajtottam. A vonulás idejében, szeptember elején, nagy nyugtalanság vett rajta erőt. Nem szállt ugyan fel, hanem nyugtalanul szaladgált s az iskola körül, a sodronykerítés mentén — a kijárást keresve — valóságos gyalogösvényt tiport. A vonulási idő után lassanként lecsillapodott és belenyugodott sorsába. Máig sem tudom, miért nem vonult el?

Ősszel a Vilmos-kert kertészei megkértek, engedjem meg, hogy Matyi a kórházban teleljen. Ott sok a konyhahulladék, könnyen megél rajta. Beleegyeztem. Azonban a kertészek a kazánházba tették s ott csakhamar csupa korom lett s olyan elhanyagolt állapotba került, hogy visszahozattam az iskolába, régi helyére.

Karácsony táján Matyi betegeskedni kezdett. Hiába kínáltam neki legfinomabb falatjait, verebeket, hozzájuk sem nyúlt, csak gubbasztott, egyre ivott, s a gyomorsav valósággal folyt a csőréből. A karácsonyi szünet alatt egyszer reggel az iskolaszolga felakasztva találta kamrájában. Feje a kamra rácsa közé szorult, mintegy 150 centiméter magasságban, szárnya széttárva, lábával a rácsotat támasztotta. Matyi megfulladt. Matyi öngyilkos lett.

Elküldtem a Nemzeti Múzeumnak. A madárosztály vezetőjének megírtam élete történetét s arra kértem, kegyeletből tegyen vele valamit s közölje velem a bonctani vizsgálat eredményét. *Greschik dr.* teljesítette kérésemet és megírta, hogy Matyiból csontváz lett. Gyomra pedig tele volt éles, hegyes üvegszilánkokkal. Azért lett Matyi öngyilkos, mert tudta, hogy halálos a baja. Az iskolásgyerekek egy hógolyó-csata alkalmával a szerszámkamra ablakát bedobták s Matyi az üvegszilánkokat lenyelte, hogy emésztését könnyítse. Csak akkor vette észre a bajt, amikor már késő volt. Az üvegszilánkok bizonyára minden mozdulatnál nagy fájdalmat okoztak neki. Hát most már ott áll, a Nemzeti Múzeum csontgyűjteményében. Én pedig, az állatok nagy barátja, »A Természet« hasábjain állítok örök emléket neked, te kedves, okos madár!

*

Azóta az iskolának már három Matyija volt. Egy elpusztult valami betegségben, kettő pedig meggyűrűzve útnak indult társaival, téli szállásuk felé.

Egyikük fióka korában került hozzánk. A sopronnémeti templomtornyot javították, ezért a tornyon lévő gólyafészket el kellett távolítani. A hazátlaná vált fiókákat a község lakói etették, csak egynek nem akadt gazdája. Ezért került hozzánk. Ez csontlágylásos volt. Még júliusban sem tudott lábra állni. Úgy segítettünk rajta, hogy ennivalójába »Futor«-t tettünk. Annyira megerősödött, hogy őszrekelve el tudott költözni. Hallottam, hogy testvérei is mind felnevelkedtek és elköltöztek.

Kinyílt a gólyahír és a rábaközi vadvizeken ismét megjelentek hosszúlábú barátaink. S egy szép böjti napon rálibbentek a tornyon sötétlő fészkekre. Örömtől sugárzó arcok jelentek meg a kis falusi házak kapujában s az iskolásgyerekek csapatba verődve kiabálták a nagy útról érkezett ismerősök felé:

»Gólya-gólya-gilice...«

**Kéziratokat nem őrzünk meg
és nem adunk vissza**

APRÓ HIRDETÉSEK

Az apróhirdetés minden szava 20 f.; előfizetőknek 10 f.
A legkisebb hirdetés egyszeri megjelenése 2 pengő;
előfizetőknek 1 pengő.

Előfizetési vagy hirdetési díj Állatkert Budapest, XIV.,
küldendő.

Természettudományi Közlöny. Szerkeszti: *Mágócsy-Dietz Sándor és Zimmermann Gusztáv* közreműködésével
Gombocz Endre és Szabó-Patay József. Szerkesztőség és
kiadóhivatal: Budapest, VIII., Eszterházy-u. 16.

Magyar Foxterrier-Tenyésztők Egyesülete Budapest, VII.,
István-út 2. Hivatalos órák hétfőn és csütörtökön
d. u. 3—5 óra között. Telefon: 142-474.

Magyar Tacskó-Tenyésztők Egyesülete Budapest, VII. ker.,
István-út 2. Telefon: 142-474. Hivatalos órák hétfőn
és csütörtökön d. u. 3—5 óra között.

Magyarfajta Kutyákat Tenyésztők Egyesülete Budapest,
VII., ker., István-út 2. Telefon: 142-474. Hivatalos
órák mindennap d. u. 3—5 óra között.

Magyar Dobermannosok titkári hivatala Budapest,
VIII., Baross-utca 77. Telefon: 141-378

**Magyarországi Telivér Kutyatenyésztő Egyesületek Szö-
vetsége** Budapest, VII., István-út 2. Telefon: 142—474.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: Nadler Herbert.

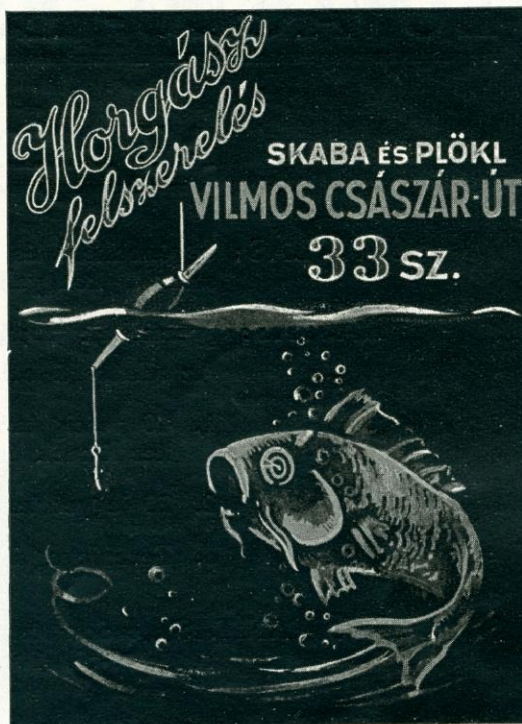
**Hirdessünk
„A Természet“-ben**

SZILÁDY ZOLTÁN: Zoologia.

Bevezetés a tudományos állattanba. Debrecenben tartott egyetemi előadásainak szövege megjelenik a szerző kiadásában. Első része: Gerinctelenek, 260 oldalon már kapható és a nemsokára következő két kötetrel együtt előfizetőknek 16 P az ára. A munka megjelenése érdekében a szerző lapunk előfizetőinek kedvezményes áron ajánlja a következő munkáit:

Bulgária díszes vászonkötésben, plaquettel	8.— P
Ugyanez fűzött példány	6.— P
A mi Erdélyünk	1.— P
Környékünk állatvilága (cserkészkönyv a közönségesebb állatok megismerésére) ...	1.— P
Vissza az anyaföldre	—50 P
A középeurópai béke útja	—50 P

Postaköltség beleértve. — Cím: Pomáz. — Postacsekk száma: 19.817.

HIRSCHLER MIKSA VASÜZLETE

Budapest, VI., Szondy-utca 54.

Legolcsóbb bevásárlási forrás:

Mindennemű kertészeti és
gazdasági eszközök.

Háztartási cikkek.

Épület- és bútorvasalások.

Telefon: 117-528 Üveg- és porcellánáru.

LOVAGLÓ- ÉS HAJTÓISKOLA

AZ ÁLLATKERTBEN!

LOVAGLÁS: egyénenként és osztályban, alapgyakorlatok, iskolalovaglás futószárral, kengyellel és kengyel nélkül, haladók tereplovaglása stb.

HAJTÁS: gyermekek hajtása egyes-, kettes-, négyes- és ötösfogatokkal. Az állatkerti belépődíjon vagy évi bérletjegy árán felül:

1. 40 percig tartó lovaglásért, egy, vagy kétlovas kocsis hajtásáért kezdőknek és haladóknak 2 pengő 50 fillér;
2. 20 jegyet tartalmazó jegyfüzet ára 40 pengő;
3. Tereplovaglás eseténként és személyenként 5 pengő.

SZAKSZERŰ TANÍTÁS kezdők és haladók számára csütörtök kivételével naponta reggel 7-től 10-ig és délután 4-től 7-ig.

E L S Ó R E N D Ű B E T A N Í T O T T L O V A K !

A SZÉKESFŐVÁROSI ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT

pálmaházában

az akváriumban

a kigyóházban

az egész kertben

délszaki növények gazdag gyűjteménye,

tengeri- és édesvízi állatok,

óriás- és mérgekgyók, gyíkok, békák, teknősök és díszhalak láthatók,

szabad fényképezés.

BELÉPŐDÍJ: Felnőtteknek 20 fillér, 10 éven aluli gyermekeknek 10 fillér.